

อิทัปปัจจยตา

ในฐานะที่เป็นกฎแห่งกรรม, กรรม, และกัมมัคข์

— ๑๑ —

เสาร์ที่ ๑๑ มีนาคม ๒๕๑๔

ท่านสาธุชนผู้สนใจในธรรมทั้งหลาย !

การบรรยายเรื่อง อิทัปปัจจยตา ในครั้งที่ ๑๑ นี้
จะได้กล่าวโดยหัวข้อว่า อิทัปปัจจยตา ในฐานะเป็นกฎ
แห่งกรรม เป็นกรรม และเป็นกัมมัคข์ ดังที่ท่านทั้งหลาย
ก็ทราบได้ดีอยู่แล้วจากใบประกาศกำหนดการ.

เกี่ยวกับเรื่องนี้ ขอทบทวนทุกครั้งไป โดยไม่กลัวว่าท่านผู้ใดจะ
รำคาญ ว่าการบรรยายเรื่องนี้มีความมุ่งหมายส่วนใหญ่อีกที่จะให้คำว่า “อิทัปปัจจยตา”
กลายมาเป็นภาษาที่ใช้พูดประจำวันในหมู่พุทธบริษัทเรา ให้สมกับความที่คำๆ นั้น
เป็นคำสำคัญ, เป็นหัวใจของพุทธศาสนา, เป็นสิ่งที่ต้องเอามาพูดได้เป็นประจำวัน.

๓๖๕

อีกอย่างหนึ่ง การบรรยายเรื่อง ให้เป็นที่เข้าใจแจ่มแจ้งกันนั้น ก็เพื่อให้สามารถใช้เป็นหลัก สำหรับแก้ปัญหที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน ให้ได้ทันทีทันใด แล้วก็ให้แก้ได้ทุกอย่าง สมตามที่ว่า หลักกรรมะนี้จะแก้ปัญหามาได้ทุกอย่างจริง ๆ.

๕๕
 ทน ก็มาถึงหัวข้อสำหรับการบรรยายในวันนี้ ท่านก็เห็นอยู่แล้วว่า
 เป็นการบรรยายเรื่องกรรม แต่แยกออกไปเป็น ๓ หัวข้อว่า : เป็นกฎแห่งกรรม,
 แล้วก็เป็นตัวกรรม แล้วก็เป็นกัมมัมภะยะ คือความสิ้นไปแห่งกรรม; เป็น ๓ เรื่อง
 หรือ ๓ หัวข้อ แต่เล่มนี้นักเป็นเรื่องเดียว คือเรื่องกรรม เพราะว่าเกี่ยวข้องกับกรรม
 ๕๕
 ๕๕
 ทน.

เรื่องกรรมนี้ เป็นเรื่องที่เข้าใจผิด และกำลังเข้าใจผิดกันอยู่เป็นอันมาก
ทั้งพุทธบริษัทเราเอง และทั้งผู้คนที่มิใช่พุทธบริษัท แต่เข้ามามีศึกษารณะใน

พุทธศาสนา เช่นพวกฝรั่ง เป็นต้น. โดยทั่วไปก็คือเข้าใจไม่ตรงตามที่เป็นจริง ในเรื่องกรรมของพุทธศาสนา; ไปเอาเรื่องกรรมทั่วๆ ไปแม้ในศาสนาอื่นมาเป็น เรื่องกรรมในพระพุทธศาสนา; คือพูดกัน แต่เพียงว่า ทำดี-ดี, ทำชั่ว-ชั่ว, เท่านั้น แล้วก็เลิกกัน. ถ้าพูดเพียงเท่านั้นยังไม่เป็นเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนา.

เรื่องกรรมในพระพุทธศาสนา จะต้องพูดถึงกรรมที่ทำให้สิ้นกรรม อีกด้วย ; กรรมดีก็ตามกรรมชั่วก็ตาม มีกรรมอันหนึ่งซึ่งจะทำให้มันหมดไปทั้งกรรมดี และกรรมชั่ว เพื่อว่าจะไม่ต้องเป็นไปตามอำนาจของกรรมชั่ว หรือไม่ต้องเป็นไปตาม อำนาจของกรรมดี, แต่จะดับเสียซึ่งอำนาจแห่งกรรมทุกชนิด ไม่มีการเวียนว่าย ไปตามกรรม จึงจะเรียกว่านิพพาน. นี่คือกัมมัคชัย หรือกัมมัคชัยโย ความสิ้นไป แห่งกรรม.

การกระทำให้สิ้นกรรมนั้น ก็เป็นกรรมอีกชนิดหนึ่ง แล้วก็ไม่เคย สนใจกัน ไม่เคยได้พูดกัน ; แล้วบางคนจะไม่เรียกว่ากรรมด้วยซ้ำไป. ดังนั้น เราจะต้องพิจารณากันให้ละเอียดต่อไปข้างหน้า เกี่ยวกับเรื่องนี้.

ที่พูดว่า กฎแห่งกรรม ก็คือกฎเกณฑ์ทั้งหลายต่างๆ ที่เกี่ยวกับเรื่องกรรม อันเป็นกฎของธรรมชาติกำหนดไว้อย่างตายตัวนั้นก็มี ; ที่เป็นกฎเกณฑ์ที่พระศาสดา บางองค์ บางคนบัญญัติกันขึ้นก็มี. อย่าเข้าใจว่าเรื่องกรรมนี้มีบัญญัติแต่ใน พุทธศาสนาโดยสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเท่านั้น. โดยที่แท้แล้วคนอื่นๆ อื่นก็มี บัญญัติเรื่องกรรม แต่ว่าไม่เท่าหรือไม่เหมือนที่เกี่ยวกับที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าบัญญัติ ; แต่ถึงกระนั้นพระพุทธองค์ก็ยังตรัสรับรองคนเหล่านั้นว่า เป็นกรรมวาที ก็คือเป็น ศาสดาผู้กล่าวสอนเรื่องกรรมด้วยเหมือนกัน แม้ว่าจะไม่สมบูรณ์.

ความไม่สมบูรณ์มันก็อยู่ตรงที่ว่า : ไม่ได้สอนให้ตลอดสิ้นสุดไปถึงเรื่อง ความสิ้นแห่งกรรม. เขาสอนกันแต่เพียงว่าจะให้ได้ดี ไปตามกรรมที่ดี, แล้วก็

ยี่สิบนั้นถือนั้นในกรรมที่ดี; อย่างนี้ไม่ใช่ความสิ้นกรรม ไม่ใช่ความดับทุกข์สิ้นเชิงตามหลักแห่งพระพุทธศาสนา.

ทั้งนี้ มันมีปัญหาใหญ่อยู่ตรงที่ว่า ตามธรรมชาติคนเราย่อมมีความรู้สึกเป็นสัสสตทัญญู คือมีตัวตนเป็นของเราที่เที่ยงแท้ถาวร ตามความประสงค์ของเรา. มันนั้นเป็นกันทุกคน. ตามธรรมชาติแล้ว จะรู้สึกว่าเป็นเรา เป็นตัวกู เป็นของกู ด้วยกันทั้งนั้น; ฉะนั้น สิ่งใดที่จะเป็นไปเพื่อประโยชน์แก่ตัวกู ก็สนใจสิ่งนั้นเป็นพิเศษ เช่นพอพูดถึงว่าดี หรือกรรมดีได้ผลดี ได้ดีอะไรอย่างนี้ก็สนใจ; แต่พอพูดว่า เลิกทั้งหมดไม่เอาอะไร ก็กลายเป็นไม่สนใจไม่ยอมรับ เพราะว่ายังมีตัวเรายังอยากจะได้อะไรอยู่.

นี้เป็นเหตุอันหนึ่งที่ทำให้เรื่องกรรมเป็นไปไม่ได้ถึงที่สุด มาคิดกันอยู่แต่เพียงเรื่องกรรมที่เป็นขั้นศีลธรรม ตามที่มนุษย์จะบัญญัติ หรือจะรู้สึกขึ้นได้ ตามความรู้สึกที่เป็นสัสสตทัญญู คือมีตัวตน.

ส่วนเรื่องกรรมตามธรรมชาตินั้น มันลึกไปถึงกับว่า **กรรมคือตามกรรมชั่วก็ตาม ทำให้คนลำบากทั้งนั้น** : กรรมชั่วก็ทำให้ลำบากอย่างชั่ว, กรรมดีก็ทำให้ลำบากอย่างดี. ถ้าเราตกอยู่ใต้อำนาจของกรรมแล้วก็ต้องลำบาก คือต้องเวียนว่ายไปตามความบีบคั้นของกรรมนั้น ๆ **ผู้อยู่เหนือกรรมไม่ได้**; เหนือกรรมในที่นี้ก็คือสิ้นกรรม. กรรมนั้นมันทำให้ไม่เป็นอิสระ, กรรมดีกรรมชั่ว ๒ อย่างนี้ทำให้ไม่เป็นอิสระ. ต้องมีกรรมอีกชนิดหนึ่ง ซึ่งเหนือดีเหนือชั่ว คนเราจึงจะเป็นอิสระ. **กรรมที่ทำให้เหนือดีเหนือชั่วนั้นเป็นกรรมขั้นสูง และถอนเสียซึ่งสัสสตทัญญู หรือ อคติวาทูปาทาน ว่ามีตัวเรา.**

ฉะนั้นเรื่องกรรมของชาวบ้านทั่วไป ก็เป็นเรื่องกรรมในขั้นศีลธรรม เป็นเรื่องทางศีลธรรม เพื่อทำให้ผู้นั้นสบายใจ หรือเพื่อให้สังคมอยู่เป็นสุข คือไม่

เบียดเบียนกัน. ส่วนเรื่องกรรมในระดับสังขารม หรือปรมาตมธรรมนั้น หากต้องการอย่างนั้นไม่ ต้องการจะให้อยู่เหนือกรรมโดยสิ้นเชิง มีจิตใจที่ไม่รู้สึกยินดียินร้าย หรือเป็นสุขเป็นทุกข์อะไรได้อีกต่อไป ดังนี้.

เพราะฉะนั้นแหละ เมื่อเราจะศึกษาเรื่องกรรมกันให้ถูกต้อง ให้ครบถ้วน และให้ชัดเจนที่สุดแล้ว; ท่านทั้งหลายจะต้องมองเห็นให้ชัดเจนไปว่า เราจะต้องแบ่งกรรม หรือเรื่องราวอันเกี่ยวกับกรรมนี้ออกเป็น ๒ ประเภท คือ **กรรมที่เป็นไปตามหลักของศีลธรรม** น้อยางหนึ่ง, และ **กรรมที่เป็นไปตามหลักของสังขารม** น้อยางหนึ่ง.

คนบางคนอาจจะนึกแย้งขึ้นมาในใจว่า เรื่องศีลธรรมนี้ไม่ใช่สังขารม หรืออย่างไร? เรื่องนี้ขอให้มองให้ละเอียดลึกกลงไปว่า เรื่องศีลธรรมนั้นเอาโลกนี้เป็นประมาณ, เอาความรู้สึกของคนในโลกนี้เป็นประมาณ, หรือเอาความต้องการของสังคมทุกคนในโลกนี้เป็นประมาณ. ทุกคนล้วนแต่มีความรู้สึกว่ามีตัวตน; ดังนั้น เรื่องของศีลธรรม จึงยังเป็นสิ่งที่เนื่องอยู่กับตัวตน. เมื่อเนื่องอยู่กับตัวตน ก็ยังไม่เรียกว่า สังขะ หรือ สังขารม; มันเป็นสังขารมก็โดยสมมติเท่านั้น ไม่ใช่สังขารมจริง. ต่อเมื่อไม่เนื่องด้วยตัวตน คือตามธรรมชาติที่ไม่มีอะไรที่ควรถือว่าเป็นตัวตน ดังนี้เสียก่อน จึงจะเรียกว่ามันเป็นสังขารม.

เรื่องกรรมนี้มีทั้งประเภทศีลธรรม และประเภทสังขารม เมื่อเราไม่มองเห็นอย่างนี้ ก็เอาปนกันไปจนไม่รู้ว่าจะอะไรเป็นอะไร มันจึงทำให้เกิดปัญหาขึ้นมาทันที เพราะเข้าใจไม่ได้; มีผลเกิดขึ้นก็คือทำให้เถียงกัน เพราะคนหนึ่งก็มองในแง่หนึ่ง, คนหนึ่งก็มองในแง่หนึ่ง. บางทีมันผกผันกันไปได้ว่า คนหนึ่งมองในแง่ศีลธรรม แต่อีกคนหนึ่งมองในแง่ของปรมาตมธรรม มันก็มีเรื่องที่จะต้อง

เคียงจนถึงกับทะเลาะกันทีเดียว; นี่ก็เป็นผลอันหนึ่ง ที่เกิดมาจากการเข้าใจในเรื่องกรรมที่ไม่ตรงกัน.

เมื่อเข้าใจเรื่องกรรมไม่ถูกต้องครบทั้งสองอย่างแล้ว การปฏิบัติย่อมไม่ถูกต้องคือจะไขว่ไขว่นแปร่งกันไปได้ เคี้ยวจะเอา เคี้ยวจะไม่เอา; เมื่ออยากจะมีตัวตน ก็บอกว่าไม่มีตัวตน, พออยากจะมีตัวตน ก็บอกว่าอยากจะมีตัวตน. เมื่ออะไรเป็นที่ถูกใจก็จะบอกอย่างนั้น; แล้วส่วนใหญ่ความรู้สึกในใจจริงๆ มันก็มีตัวตน มันกระหายที่จะรับผลของกรรมที่อยู่เรื่อยไป. อย่างนี้ก็ไม่มีหวังที่จะปฏิบัติเพื่อความดับทุกข์ หรือดับตัวตนโดยสิ้นเชิง; เพราะไม่เข้าใจเรื่องกรรมจนถึงกับทำให้เกลียดหรือเบื่อหน่ายการเวียนว่ายไปตามกรรม มันยังสมัครที่จะเวียนว่ายไปตามกรรมอย่างละเอียด อย่างดี แต่ปากก็พูดว่าไม่ยึดมั่นถือมั่น หรือไม่อยากเป็นไปตามกรรม. พุทธบริษัททั้งหลายส่วนมาก จึงเป็นเหมือนกับว่าห้วงกุกฏห้ายมังกร ไปเสียหมดอย่างนี้ ปากกับใจก็ไม่ตรงกัน; แม้แต่ทฤษฎีความคิดเห็นก็แย้งกันอยู่ในภายในเคี้ยวอย่างนั้น เคี้ยวอย่างนั้น ไม่มีที่สิ้นสุด.

เหตุฉะนั้นแหละ จะต้องรู้จักเรื่องกรรมให้ครบถ้วน ทั้งสองประเภท. ส่วนที่จะปฏิบัติได้อย่างไร? หรือเท่าไร? เพียงไหน? นั้น มันก็แล้วแต่สติกำลัง. แต่ว่าในขั้นนี้จะต้องรู้สิ่งที่เรียกว่ากรรมให้ถูกต้องและครบถ้วน ทุกอย่าง จึงได้พูดถึงสิ่งที่เรียกว่ากรรม และกัมมัชชะ คือความสิ้นแห่งกรรม พร้อมกันไปในคราวเดียวกัน.

เพื่อจะเข้าใจเรื่องกรรม ก็ควรจะเสียเวลาพิจารณา โดยตัวปัญชนะ โดยตัวหนังสือ กันเสียบ้างก่อน. ในภาษาบาลีมีความแน่นอนในทางตัวหนังสือ; แต่ในภาษาไทยไม่มีความแน่นอนเช่นนั้น เช่นคำว่า กิริยา ก็แปลว่าการกระทำ,

คำว่า กรรม ก็แปลว่าการกระทำ. แต่ กรรม กับ กิริยา นั้นหาใช่สิ่งเดียวกันไม่ คนไทยมาเรียกว่าการกระทำไปเสียหมด : กิริยาก็คือกระทำ กรรมก็คือกระทำ มันก็เลยเข้าใจผิดโดยไม่รู้ตัว. คำว่ากิริยาแปลว่าการกระทำ ก็ถูกแล้ว แต่ว่าเป็นการกระทำที่ไม่ประกอบด้วยเจตนา อันมีมูลมาจากอวิชชา; แต่ถ้าเรียกว่ากรรมก็ต้องหมายถึงการกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา อันมีมูลมาจากอวิชชา; ดังนั้นสิ่งที่เรียกว่า “กิริยา” กับสิ่งที่เรียกว่า “กรรม” จึงต่างกันลิบ.

แม้ผลของมัน ก็เรียกชื่อต่างกัน : ผลของกิริยา ก็เรียกได้แต่เพียงว่า “ปฏิกิริยา” มีลักษณะเป็นอภัยกถาถลวน คือไม่อาจจะกล่าวได้ว่าเป็นกุศลหรือเป็นอกุศล; แต่ส่วนกรรมนั้น ผลของมันเรียกว่า “วิบาก” มีลักษณะเป็นได้ทั้งกุศล ทั้งอกุศล ทั้งอภัยกถา.

นี่ตัวมันเองก็ต่างกัน ผลของมันก็ต่างกัน ชื่อของมันก็ต่างกัน; แต่ภาษาไทยเราใช้คำไม่เจาะจง ไม่ชัดเจน ไม่กระต๊อหด หลวมๆ ไปหมด กรรมก็คือการกระทำ กิริยาก็คือการกระทำ จึงทำให้เข้าใจเรื่องนี้ได้ยาก.

ดังนั้น ขอให้เข้าใจให้เป็นหลักในขั้นแรกนี้ไว้ทีก่อนว่า ถ้าเรียกว่ากรรม ก็ต้องหมายถึงการกระทำที่มีมูลมาจากเจตนา และเจตนา นั้น เจตนาไปตามความโง่ของอวิชชา : หลงดี หลงชั่ว หลงบุญ หลงบาป หลงสุข หลงทุกข์ หลงอะไรก็ตามใจ ล้วนแต่เป็นเรื่องหลง; และความหลงนี้เป็นเหตุให้เจตนาเพื่อจะทำกรรมนั้นๆ นี้เรียกว่า “กรรม”. ถ้าเป็นเรื่อง “กิริยา” มันก็เป็นเพียงการเคลื่อนไหวที่ไม่ได้ประกอบด้วยเจตนา, แม้จะรู้สึกคิดนึกอยู่ในใจ จะเคลื่อนไหวก็เป็นการเคลื่อนไหวที่ไม่ได้ประกอบไปด้วยเจตนาที่มาจากกิเลส.

เหมือนกับเราจะเคลื่อนไหว จะเดินไปเดินมา จะอาบน้ำอาบท่า จะกินข้าว กินปลา ส่วนมากก็ไม่ได้กระทำความเจตนาที่มาจากกิเลสอะไร; มันจึงไม่เป็นกรรม. เราจะล้างหน้า เราจะแปรงฟัน เราจะทำอะไรได้ทุกอย่าง; แต่ไม่เป็นกรรม. มันเป็นเพียงกิริยา เพราะไม่มีเจตนาตั้งที่กล่าวแล้ว; เหมือนกับว่าลมพัด หรือ เหมือนกับว่าต้นไม้หักลงมา, หรือว่าอะไรคล้ายๆ กันนี้. มันก็ล้วนแต่เป็นกิริยา เช่นเดียวกับเราเดินไปเดินมา อาบน้ำอาบท่า ล้างหน้า แปรงฟัน มันก็เหมือนกัน อย่างนั้น.

ดังนั้น ขอให้เข้าใจว่า ที่เรากำลังพูดกันอยู่นี้ เราพูดเรื่องกรรม และผลกรรม ไม่ใช่พูดเรื่องกิริยา.

นี่เป็นการทำความเข้าใจโดยตัวหนังสือ หรือตัวพยัญชนะกันก่อน; ให้รู้จักคำว่ากรรม เจตนาเป็นเหตุให้ทำกรรม เจตนาอันนี้เป็นกิเลส. ฉะนั้น จึงพูดได้เลยว่า กิเลส เป็นเหตุให้ทำ กรรม กรรมนั้นทำลงไปแล้ว ย่อมมีผลกรรม เรียกว่า วิบาก; วิบากนั้นได้รับแล้ว ก็จะก่อให้เกิดกิเลสอย่างใดอย่างหนึ่งต่อไปได้ เพื่อทำกรรมใหม่ต่อไปอีก.

วงเวียนของกรรมมันจึงอยู่ที่กิเลส แล้วก็กรรม แล้วก็วิบาก, กิเลส กรรม วิบาก, กิเลส กรรม วิบาก; อยู่อย่างนี้ จนกว่ามันจะสิ้นสุดลงไปได้ โดยการกระทำที่ถูกต้อง คือตามหลักที่พระพุทธเจ้าท่านทรงสั่งสอนไว้.

ทีนี้ ก็จะพูดถึงพระพุทธเจ้าบ้าง, พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า : อหัมปิ ภิกขเว เอตธี อรหัง สมมาสมพุทโธ กัมมวาโท กิริยาโท วิริยาโท มมปิ ภิกขเว มกฺขล โมขปริโส ปฏิพาหติ; ซึ่งมีใจความว่า “ตูก่อนภิกษุทั้งหลาย! แม้เราในบัดนี้เป็นอรหันตสัมมาสัมพุทธะ ก็ยังเป็น กัมมวาโท กิริยาโท วิริยาโท.

ทุก่อนภิกษุทั้งหลาย ! แต่ว่ามัชฌิ (โคสาละ) โมฆบุรุษ ย่อมกล่าวคัดค้านซึ่งเรา".
นี่พระบาลีอรรถกถาธิบาย ตักนิบาต ก็มีอยู่อย่างนี้.

พระพุทธเจ้าตรัสว่า : ท่านเป็นกัมมวาโท หรือจะเรียกทั่วไปว่าเป็น
กัมมวาที; กัมมวาที ก็คือผู้ที่กล่าวว่า มีการกระทำความ; แต่ก็มีได้กล่าวว่า
มีบุคคลผู้กระทำความ. การสอนเรื่องกรรมตามแบบของพระพุทธเจ้า ก็มีการกระทำ
ที่เป็นกรรม; การกระทำนั้นเป็นไปตามอำนาจของความต้องการหรือของกิเลส,
ถ้าจิตมีกิเลสแล้ว มันก็เป็นเหตุให้ทำความ แล้วมันก็ทำความ; นี้เรียกว่ากรรมที่มีได้
โดยไม่ต้องมีผู้กระทำ.

ความจริงอันลึกซึ้ง อันใหญ่หลวง มีอยู่อย่างนี้ แต่ชาวบ้านอาจจะไม่เข้าใจ
ว่า กรรมมีการกระทำแล้ว แต่ไม่มีผู้กระทำ; และว่าพระองค์เป็นกรรมวาที
สอนเรื่องกรรม. นี่ก็หมายความว่าสอนหมด ที่เกี่ยวกับเรื่องกรรม คือสอนว่า
กรรมนี้เป็นอย่างไร ? แล้วสอนว่ากรรมนั้นมาจากไหน ? แล้วกรรมนี้จะดับหรือสิ้นสุด
ลงไปได้อย่างไร ? และทางที่จะดับกรรมได้นั้นคืออะไร ? ต้องครบหมดอย่างนี้
จึงจะเรียกว่าเป็นกรรมวาที ตามแบบของพระพุทธองค์.

แต่มีศาสตราจารย์แห่งหนึ่ง พ้องสมัยกันเรียกว่า มัชฌิโคสาละ กล่าวลัทธิ
ตรงกันข้ามว่า : บัวยการ กรรมไม่มี, ถึงใครจะทำอะไรๆ ที่เรียกว่าดีหรือว่าชั่ว,
มันก็ไม่ทำและไม่เป็นการกระทำ. นี่เป็นมิจฉาทิฎฐิที่สโตโง่ คืออย่างยิ่ง; นี่พวกหนึ่ง
เป็นพวก ออกัมมวาที.

พระพุทธเจ้าท่านเป็นกัมมวาที บอกว่ากรรมมี; การกระทำเป็นกรรม
ส่วนอีกพวกหนึ่งบอกว่า กรรมไม่มี แม้จะมีการทำอะไรๆ ด้วยเจตนาอย่างไร
ก็ไม่เป็นกรรม; พวกนั้นเป็น ออกัมมวาที.

ข้อที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า ตถาคต เป็นกิริยวาที นั้นก็หมายความว่า กิริยาหรือการกระทำนั้น ย่อมเป็นการกระทำ และเป็นอันกระทำ มีการกระทำที่สามารถจะแก้ไขการกระทำกันเองได้. พวกที่เป็นตรงกันข้าม ก็เรียกว่า อกิริยวาที ถือว่าไม่เป็นอันกระทำ; ถึงแม้ใครจะกระทำอย่างไร ก็ไม่เป็นอันกระทำ เช่น พวกที่เชื่อว่าอย่าไปคิดนึกอะไร สุขหรือทุกข์ หรือความเป็นไปของสัตว์ทั้งหลายนี้เป็นไปตามอำนาจของพระเจ้า หรือผู้ยิ่งใหญ่ เราแก้ไขไม่ได้; ถึงเราจะกระทำอะไรลงไป ก็มีค่าเท่ากับไม่ทำ. คนที่กล่าวอย่างนี้เป็นมิจาทิฎฐิ เรียกว่า อกิริยวาที ทำอะไรๆ ก็ไม่เป็นการกระทำ.

แต่พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า : ตถาคตเป็นกิริยวาที การกระทำที่กระทำไปนั้น มันเป็นการกระทำ คือว่ามันมีผล; แม้ว่าต้นไม้มันจะหักลงมา มันก็มีผลที่จะทำให้อะไรเป็นไปอย่างใดอย่างหนึ่ง ไม่ว่าเราจะเคลื่อนไหวไปในลักษณะใด จะประกอบด้วยเจตนา หรือไม่เจตนา มันก็เป็นการกระทำที่จะต้องมียุทธผลอย่างใดอย่างหนึ่ง; จะพูดว่าไม่มีการกระทำ ไม่มีผลของการกระทำ อย่างนี้ไม่ได้. ฉะนั้นกรรมทั้งหลาย ก็เป็นอันว่ากระทำ และมีผลได้โดยไม่ต้องมีผู้ทำ คือมันเป็นเพียงกระแสแห่ง อิทัปปัจจยตา.

ถ้ามีกิเลสเป็นเหตุบังคับหรือบันดาลให้กระทำ กระทำแล้วมันก็มีกฎที่จะทำให้เกิดผลขึ้นมา ลักษณะอย่างนี้เรียกว่า อิทัปปัจจยตา ทั้งนั้น; เพราะเมื่อมีสิ่งนี้เป็นปัจจัย สิ่งนี้ๆ จึงเกิดขึ้น; เมื่อมองเห็นอย่างนี้ ก็จะมองเห็นว่า ไม่มีตัวบุคคลผู้กระทำ.

นี่เป็นหลักสำคัญที่จะต้องจำไว้ให้แม่นยำว่า : การกระทำมีได้ เป็นไปได้ หรือว่าเป็นไปแล้ว; แต่ตัวบุคคลผู้กระทำไม่มี เพราะว่ามิแต่ อิทัปปัจจยตา; มีนาม มีรูป มีกิเลส เช่น อวิชชา ตณหา อุปาทาน ทำให้จิตใจต้องการอย่างนั้น

อย่างนั้น แล้วก็นั่นกาลให้มีการกระทำทางกาย ทางวาจา อย่างนั้นๆ เป็นไปตามกฎเกณฑ์แห่ง อิทัปปัจจยตา ของธรรมชาติ มันจึงทำไปได้ และทำไปเสร็จ และได้รับผลของการกระทำ โดยที่ไม่ต้องมีตัวบุคคลผู้กระทำ.

แต่คนทั่วไปจะรู้สึกว่ามี “กู” เป็นผู้กระทำ; มี “ของกู” ได้มา อย่างนั้นเสมอ มันก็เลยเป็นเรื่องกรรมชนิดที่ประกอบอยู่ด้วยความไม่รู้หรืออวิชชา. มีตัวตนเป็นผู้กระทำ มีตัวกูเป็นผู้กระทำ อย่างนี้เรียกว่ากรรมของอวิชชา จะเป็นไปได้แต่ในทางศีลธรรม. ถ้าเป็นกรรมที่ไม่ต้องมีผู้กระทำ หมายความว่ารู้สึกถึงสิ่งสูงถึงกับว่าเป็น อิทัปปัจจยตา ไปหมดแล้ว มันก็เป็นเรื่องกรรมในประเภทปรมาัตตธรรม; นิกรรมวาทีหรือกิริยาทีของพระพุทธเจ้า เป็นอย่างนั้น.

พระองค์ยังตรัสว่า ทถาคตเป็นวิริยวาที คือเป็นผู้กล่าวว่าวิริยะมี. วิริยะคือความพากเพียร ความบากบั่น ความพยายาม. ลัทธิอื่นบางลัทธิสอนว่าไม่มีสิ่งที่เรียกว่าวิริยะ; ใครจะบากบั่นจะพยายามไปอย่างไร มันก็ไม่มีผลอันใดที่จะให้เกิดขึ้นได้ ตามที่ตนต้องการ เพราะมันมีสิ่งอื่นเหนือกว่าเสียเรื่อยไป; เช่นว่าพระเจ้าเหนือกว่า หรือแม้ที่สุดแต่ว่าผีसाजหรือว่าอะไรก็ตาม ที่เขาเชื่อว่ามันเหนือกว่า; แล้วความพากเพียร ความพยายาม ความบากบั่นของบุรุษ ก็ไม่มีความหมาย; หรือแม้แต่บางคนอาจจะพูดว่าเพราะกรรมเก่าที่เราได้สร้างไว้ มันมาให้ผลเด็ดขาดตายตัว เราจะมาทำการต่อต้านแก้ไขกันในเวลานี้ ก็ไม่มีประโยชน์อะไร มันเหนียวเปล่าๆ. อย่างนี้ก็เรียกว่าเป็นพวกอวิริยวาที คือไม่ถือว่าวิริยะมี หรือมีผล.

แต่พระพุทธเจ้าท่านเป็นวิริยวาที; สอนว่าวิริยะคือความพากเพียร พยายามบากบั่นนั้นมีผล และจะมีผลใช้ในการแก้ไขสิ่งที่ตนไม่พึงปรารถนาก็ได้; เช่นว่ามีบาปมีกรรมชั่วติดตัวมา ก็ให้ใช้วิริยะ ความพากเพียรบากบั่นนี้ พยายามที่จะทำ

ความดี หรือว่ายิ่งไปกว่านั้น ก็พยายามที่จะทำความสิ้นไปแห่งกรรม คือมีความรู้แจ้ง ถึงกับว่า ไม่มีตัวตน ไม่มีบุคคลผู้กระทำความกรรม ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว. บุคคลจะ บรรลุ มรรค ผล นิพพาน ถึงที่สุดได้ ก็เพราะสิ่งที่เรียกว่าวิริยะ. หมายความว่า ถ้ากรรมมี หรือกฎเกณฑ์ของกรรมมี แต่ถ้าคนไม่มีวิริยะ มันก็ไม่มีผลอะไร. ฉะนั้น สิ่งที่เรียกว่า **วิริยะ** นี้จึงมีความสำคัญเท่ากันกับสิ่งที่เรียกว่า **กรรม**.

พระพุทธเจ้าเป็นวิริยาที่ ส่วนพวกอื่นที่ต่อต้านคัดค้านพระองค์นั้น เป็น อวิริยาที่.

ผู้ที่ป็นสาวกของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ควรจะทราบความข้อนี้ไว้ ว่า พระพุทธองค์หรือพระพุทธศาสนานี้ มีหลักเกณฑ์เป็นกรรมวาที เป็นกิริยาที เป็น วิริยาที เรียกว่า ๓ วาทีด้วยกัน : เป็นผู้เชื่อกรรม, เป็นผู้เชื่อการกระทำจะมีผล แก่ใจสิ่งต่าง ๆ ได้, และเชื่อว่าความพยายาม เป็นสิ่งที่มีผล. แต่ทั้ง ๓ คำนี้ มันก็สำเร็จอยู่ที่คำว่ากรรม เพียงคำเดียว : กรรมวาทีก็เป็นกรรมอยู่แล้ว; กิริยาที ก็เป็นเรื่องกรรม แต่ว่าเป็นเฉพาะในส่วนที่จะแก้ไขเพิ่มเติม; วิริยาทีก็มีความ พากเพียร บากบั่น ในการที่จะทำกรรม; ก็แปลว่ามีหลักเกณฑ์ในเรื่องกรรมนั้น อย่างถูกต้อง เพราะความเป็นกรรมวาที กิริยาที วิริยาที ดังที่กล่าวแล้ว.

**เมื่อบุคคลรู้เรื่องกรรมตรงตามที่พระพุทธองค์สอน ก็จะรู้ว่าเมื่ออิทัป-
ปัจจยตา** คือสิ่งที่เห็นเหตุเป็นปัจจัยปรุงแต่งกันสืบเนื่องกันไป, ไม่มีบุคคลผู้ทำกรรม หรือผู้เสวยผลของกรรม มันล้วนแต่เป็นความรู้สึกของรูปนาม คือการที่เป็น ไปตามความปรุงแต่งของสิ่งที่เรียกว่ากิลส. อย่างนั้นแหละเรียกว่า **เป็นผู้ที่สามารถ จะทำความสิ้นไปแห่งกรรมได้.**

เรื่องความสิ้นไปแห่งกรรมนี้ มีความสำคัญอยู่อย่างหนึ่ง คือพระพุทธองค์เป็นผู้ที่กระทำความสิ้นไปแห่งกรรมได้ จนเป็นที่เลื่องลือไปในที่ต่างๆ ว่าความประเสริฐของพระสมณโคตมุนั้น อยู่ที่ **ทำความสิ้นไปแห่งกรรมทั้งปวงได้.**

ข้อความในปารายนวรรค สุตตนิบาต มีกล่าวไว้ว่า : พวกเทวดา จะเป็นพวกไหนก็สุดแท้ ไปกล่าวสรรเสริญ **คุณของพระพุทธเจ้า** ให้พวกพราหมณ์โคณะหนึ่ง ซึ่งมีพราหมณ์พาวรีเป็นหัวหน้า ที่ตั้งสำนักอยู่ที่แม่น้ำโคธาวารี นั้นแหละฟัง. การสรรเสริญคุณของพระพุทธเจ้านั้น มีตอนหนึ่งว่า : **สพฺพมมกุขํ ปตฺโต** – **เป็นผู้ถึงแล้วซึ่งความสิ้นไปแห่งกรรมทั้งปวง.** และได้ความว่า เพราะคำพูดคำนี้เพียงคำเดียวเท่านั้น ก็ทำให้พราหมณ์พาวรีนั้น สนใจในพระพุทธเจ้าเป็นอย่างมาก จนถึงกับส่งลูกศิษย์ ๑๖ คน ให้มาทูลถามปัญหา เอาเรื่องราวต่างๆ ไปให้หมดสิ้น. เรื่องที่เรียกว่า **โสฬสปัญหา** ก็เกิดขึ้น เพราะคำพูดคำเดียวที่ว่า **พระสมณโคตมุนั้นเป็นผู้ถึงแล้วซึ่งความสิ้นไปแห่งกรรมทั้งปวง.**

นั่นแหละขอให้เข้าใจเถอะว่า คนที่เป็นคนชั้นสูงในทางสติปัญญา เขาสนใจเรื่องความสิ้นกรรมกันอย่างน้อยหนึ่งขั้นนั้น จึงได้สนใจในพระพุทธเจ้า. ถ้ารู้แต่เรื่องกรรมๆๆ แล้วเป็นไปตามกรรม อย่างนี้ไม่มีใครนับถือ; ต้องสามารถทำให้สิ้นกรรม คือให้อยู่เหนืออำนาจของกรรม จึงจะดับทุกข์สิ้นเชิง ไม่เวียนว่ายไปในวัฏฏสงสาร.

ฉะนั้น ขอให้ทำความเข้าใจในคำว่า “**ความสิ้นแห่งกรรม**” นี้ ให้ถูกต้องด้วย. และเรื่องความสิ้นไปแห่งกรรมนั้นแหละ **คือเรื่องกรรมที่เป็นขั้นปรมัตถ์ หรือศีลธรรม.**

ถ้าไม่พูดกันถึงเรื่องความสิ้นไปแห่งกรรมแล้ว เรื่องกรรมนั้นก็ **เป็นเรื่องศีลธรรม** เป็นเรื่องของเด็ก ๆ, หรือเป็นเรื่องของชาวบ้านธรรมดาที่ยัง

อยากจะกินของหวานของอร่อย; จึงเรียกว่าเป็นเรื่องกรรมในชั้นศีลธรรม. แต่
ถ้าไปเกิดเข้าใจในอนิสงส์ของความสันไปแห่งกรรมแล้ว มันก็มุ่งหมายกรรมชนิดที่
จะเป็นที่สันแห่งกรรมทั้งปวง, ก็เป็นตัวแท้ตัวจริงของคำสอนของพระพุทธเจ้า.
ความสันไปแห่งกรรม ก็เป็นเรื่อง อิทัปปัจจยตา ในลักษณะนิโรธ คือความดับ
แห่งกรรม.

เพราะฉะนั้น เราจะต้องแยกสิ่งที่เรียกว่ากรรมออกเป็น ๒ ประเภท ดังที่
กล่าวมาแล้วข้างต้น : กรรมในชั้นศีลธรรม น้อย่างหนึ่ง, กรรมในชั้นสังฆธรรม
หรือปรมัตถธรรม น้อย่างหนึ่ง. กรรมในชั้นศีลธรรมยังมีตัวตนอยู่เรื่อย ไม่รู้จัก
หมดกรรม. ส่วน**กรรมในชั้นปรมัตถธรรมนี้-หมดตัว**, พอหมดตัวก็หมดกรรม.
นี่ถ้าจำไว้เป็นคำสั้น ๆ ก็จำได้ง่าย ๆ ว่า “**ถ้ามีตัวก็มีกรรม ถ้าหมดตัวก็หมดกรรม**”.

เรื่องความสันกรรม ก็คือเรื่องความไม่ยึดมั่นถือมั่น โดยความเป็น
ตัวตนหรือของตน; ฉะนั้นควรจำคำสั้น ๆ นี้ไว้เพื่อกันลืมว่า : **มีตัวก็มีกรรม,
หมดตัวก็หมดกรรม**. ใครไม่ยอมหมดกรรม ก็มีตัวไปก่อนก็แล้วกัน, เราจึงพูด
เรื่องกรรมเป็น ๒ เรื่อง ว่าเรื่องมีกรรม และเรื่องหมดกรรม. เรื่องมีกรรมก็เป็น
เรื่องกรรมในพวกศีลธรรม เป็นไปตามกฎเกณฑ์แห่ง อิทัปปัจจยตา ฝ่ายสมุทยวาร.
พอพูดถึงเรื่องหมดตัวก็หมดกรรม, ก็เป็นเรื่องของ อิทัปปัจจยตา ที่เป็นไปในฝ่าย
นิโรธวาร.

อิทัปปัจจยตา มีอยู่ ๒ ฝ่าย คือฝ่ายให้เกิดขึ้นเรียกว่า สมุทยวาร, ฝ่ายที่
ดับลงไปเรียกว่า ฝ่ายนิโรธวาร. กรรมประเภทที่หนึ่ง เป็นไปตามสมุทยวาร,
กรรมประเภทที่สอง เป็นไปตามนิโรธวาร; ดังนั้น มันจึงต่างกันเหมือนกับว่า
ตรงกันข้าม; **มีตัวก็มีกรรม หมดตัวก็หมดกรรม**.

เรื่องกรรมเป็นเรื่อง ปฏิจัสมุปบาท ที่เร้นลับ, เรื่องกรรมซ่อนอยู่ใน กระแสแห่งปฏิจัสมุปบาท หรือ อิทัปปัจจยา. แม้เราจะพูดถึงปฏิจัสมุปบาท ซึ่งเป็นเรื่องเกิดทุกข์ในภายใน มันก็มีเรื่องกรรมฝ่ายที่เกิดขึ้น และเป็นไปตามกรรม ซ่อนอยู่ในนั้น. แต่ถ้าพูดถึง ปฏิจัสมุปบาทฝ่ายนิโรธวาร มันก็จะมีการดับตัว และหมดกรรมซ่อนอยู่ในกระแสนั้น.

เมื่อพูดถึงตรงนี้ อยากจะเปรียบเทียบให้เห็นชัดไปเสียเลยว่า เรื่อง กรรมมี ๒ ชนิดอย่างไร เรื่อง ปฏิจัสมุปบาทก็ต้องมี ๒ ชนิดอย่างนั้น; หรือว่า เรื่องกรรมมี ๒ เรื่องอย่างไร เรื่องอิทัปปัจจยา ก็ต้องมี ๒ เรื่องอย่างนั้น; หรือว่า อิทัปปัจจยา มี ๒ เรื่องแล้ว เรื่องกรรมก็มี ๒ เรื่องเหมือนกัน.

อิทัปปัจจยา ฝ่ายเกิด เป็นกรรมสำหรับที่จะเวียนว่ายไป; ส่วน อิทัปปัจจยา ฝ่ายดับเป็นกรรมที่จะทำให้สิ้นสุดลง.

เพราะเหตุนี้แหละ จึงมีคนอธิบายปฏิจัสมุปบาทเป็น ๒ ชนิดอยู่ คือ พวกหนึ่งอธิบายปฏิจัสมุปบาทเป็นเรื่องคร่อมภพคร่อมชาติ; หมายความว่า เกี่ยวกับชาติก่อน เกี่ยวกับชาติปัจจุบัน เกี่ยวกับชาติหน้า; นี่ก็เป็น ปฏิจัสมุปบาท ของพวกที่มีตัวตน, เป็นเรื่องกรรมตามแบบศีลธรรม. ที่นี้พวกหนึ่งอธิบาย ปฏิจัสมุปบาทเป็นเพียงเรื่องขณะจิตๆ ไม่ต้องคร่อมภพคร่อมชาติ; แต่ให้ความหมายของคำว่าชาติ ว่าจิตเกิดตัวทุกครั้งหนึ่ง เรียกว่าชาติหนึ่ง วันหนึ่งเกิดได้หลายหน หลายสิบหน. ปฏิจัสมุปบาทอย่างนี้ จะแสดงเรื่องกรรมที่ไม่คร่อมภพคร่อมชาติ. เพราะว่าปฏิจัสมุปบาทอย่างนี้ไม่ต้องคร่อมภพคร่อมชาติ ก็สามารถทำความเข้าใจความสิ้นกรรม ให้ปรากฏได้ ในชาตินี้ ทันตาเห็นนี้.

ฉะนั้น เรื่องปฏิจัสมุปบาทกับเรื่องกรรม จึงเป็นเรื่องเดียวกัน หรือไป ต้วยกัน. สอนอยู่เป็น ๒ อย่าง : อย่างคร่อมภพคร่อมชาติก็มี, อย่างไม่คร่อมภพ

คร่อมชาติก็มี ; จะต้องรู้จักไว้ทั้ง ๒ เรื่อง. กรรมที่ทำให้ติดอยู่ในโลกียะ หรือเรื่องศีลธรรมนี้ก็มี, กรรมที่ทำให้อยู่นอกโลก เหนืออำนาจกรรม เป็นเรื่อง สัจธรรมนี้ก็มี.

วันนี้เราจะพูดกันทั้ง ๒ เรื่อง, ดังนั้น มันอาจจะมากไปหน่อยก็ได้. แต่ว่าควรจะฟังให้มันหมดไปเสียในคราวเดียวกัน ว่ากรรมในกระแสแห่ง ปฏิจัสสมุปบาท ชนิดที่มีตัวตน ของตนเป็นไปอย่างคร่อมภพคร่อมชาตินั้น ก็คือ กรรมอย่างใดก็ตาม ก็รู้จักเข้าใจได้โดยง่าย : ว่าเราทำกรรมดีได้รับผลดี เราทำ กรรมชั่วได้รับผลชั่ว, เราทำกรรมดีได้ไปสวรรค์ เราทำกรรมชั่วได้ไปนรก; หรือว่าเดี๋ยวนี้เรากำลังเป็นทุกข์ หรือต้องรับทุกข์นี้ เพราะกรรมชั่วที่เราได้ทำไว้ในชาติก่อน; หรือว่าเรากำลังมีโชคลาภดีมากนี้ เพราะว่าบุญที่เราได้ทำไว้ใน ชาติก่อน. อย่างนี้ก็อย่างหนึ่ง เรียกว่ากรรมในลักษณะที่เป็นขั้นศีลธรรม เป็นเรื่องของโลกียะ คืออยู่พัวพันกันไปในโลก ไม่ใช่เหนือโลก. แต่ถ้าวัดเรื่อง กรรมที่สูงไปกว่านั้น ก็เรียกว่าเป็นกรรมส่วนสัจธรรม จะทำให้ขึ้นเหนือโลก.

เอาละทีนี้ เราพูดเรื่องกรรมประเภทศีลธรรม เรื่องอยู่ในโลกกันก่อน. ให้ช่วยกำหนดไว้ดี ๆ อย่าให้ไปปนกัน จะฟังไม่รู้เรื่อง. อาตมาบอกว่า กำลังจะพูด เรื่องกรรมประเภทศีลธรรม ที่เป็นไปตามวิสัยโลก ให้สิ้นกระแสความเสียก่อน.

ช่วยจำให้ดี ๆ ว่า บอกแล้วว่า กรรมนี้มี ๒ เรื่อง หรือ ๒ ประเภท หรือ ๒ ชนิด ชนิดหนึ่งของผู้มีตัวตน ยังมีความรู้สึกเป็นสัสสตทฐิ มีตัวมีตน จะต้องเวียนว้ายไปตามกรรม นี่พวกหนึ่งเป็นพวกแรก; จะพูดกันเสียก่อน. แต่แล้วมันก็น้องกันอยู่กับกรรมอื่น ๆ แม้กรรมที่เรียกว่าเหนือโลก, ถ้าเอามาเรียง ลำดับกัน.

เรื่องกรรมนี้ ถ้าพูดกันโดยหลักใหญ่ๆ เป็นประเภทใหญ่ๆ แล้ว ก็มีพระบาลีอังกุตตรนิกาย ทิกกนิบาต กล่าวไว้ว่า พระพุทธเจ้าได้ตรัสแก่ภิกษุว่า กรรมมี ๓ ชนิด : กรรมชนิดที่ ๑ เรียกว่า กามธาตุเวบกกกรรม = กรรมที่มีวิบากเป็นไปในกามธาตุ กรรมที่มีผลให้เป็นไปในกามธาตุ; ชนิดที่ ๒ เรียกว่า รูปธาตุเวบกกกรรม = กรรมที่มีวิบากเป็นไปในรูปธาตุ; ชนิดที่ ๓ คือ อรูปธาตุเวบกกกรรม = กรรมที่มีวิบากเป็นไปในอรูปธาตุ.

สรุปความสั้นๆ ง่ายๆ ก็ว่า กรรมที่มันทำให้ได้รับผลเวียนว่ายไปในกามภพ น้อย่างหนึ่ง, ที่มันทำให้มีผลเวียนว่ายไปในรูปภพ น้อย่างหนึ่ง, ให้เวียนว่ายไปในอรูปภพ น้อยอย่างหนึ่ง, เป็น ๓ อย่าง. แต่ไม่พูดว่าเวียนไปในนิโรธธาตุ คือไม่พูดไปถึงนิพพาน; จึงเป็นอันว่า มันเป็นกรรมประเภทที่ยังต้องเวียนว่ายไปในโลกหรือเป็นโลกียะ, กามโลก รูปโลก อรูปโลก ทั้ง ๓ โลกนี้เป็นโลก; สิ่งที่เกี่ยวข้องกับโลกนี้ก็เรียกว่าโลกียะ. ฉะนั้นกรรมทั้ง ๓ ประเภทนี้เรียกว่ากรรมอย่างโลกๆ ของชาวโลก เป็นไปในโลก; ถ้าทำอย่างนั้นจะมีผลให้ไปเกิด หรือว่าได้เสวยผล ที่เป็นกาม ในกามโลก, ถ้าทำอย่างนั้นจะมีผลให้ไปเสวยผลที่เป็นรูป ในรูปโลก, อย่างที่ ๓ ก็เสวยผลเป็นอรูปในอรูปโลก.

คนพวกหนึ่งเขาถือว่าผลเหล่านั้นอยู่ที่โลกอื่น ไม่ใช่ในโลกนี้ แล้วก็ไปไม่ถึงต่อตายแล้วทั้งนั้น. ถ้าคิดอย่างนั้นแล้วก็ต้องต่อตายแล้วทั้งนั้น แม้กามโลกก็ไปถึงต่อตายแล้ว เช่นเทวดาสวรรค์ชั้นนั้นชั้นนั้น ก็เรียกว่ากามโลก จะไปถึงก็ต่อตายแล้ว. รูปโลกก็คือพรหมโลกประเภทรูปพรหม จะไปถึงได้ก็ต่อตายแล้ว; ยิ่งอรูปโลก พรหมไม่มีรูปตัวแล้ว ก็ยังต่อตายแล้วไกลออกไปอีก มันเป็นเรื่องหลังจากตายแล้วทั้งนั้น.

อีกพวกหนึ่ง เขาไม่อธิบายอย่างนั้น; อธิบายเอาจิตใจนี้เป็นหลัก : ว่ากรรมที่ทำแล้วให้รู้สึกเป็นความสบายใจ เป็นไปในทางกามารมณ์ นี้เรียกว่ากามธาตุ

หรือกามโลก; ที่นี้เดียวกัน. ถ้ามันได้รับผลเอรีตอรร้อยไปในทางกามคุณ ก็เรียกว่า กามโลก หรือกามธาตุ. ที่นี้ถ้าได้รับผลคือความสงบ อย่างที่มีรูปบริสุทธิเป็นอารมณ์ ก็เรียกว่ารูปธาตุ หรือรูปโลก. ถ้ามีผลเป็นความสุขไม่เกี่ยวกับกาม ไม่เกี่ยวกับรูป แต่เป็นอรูป เช่น ความรู้สึกในทางจิตใจล้วน ๆ ไม่เกี่ยวกับกามคุณ แล้วไม่เกี่ยวกับ วัตถุบริสุทธิ มาช่วยกระตุ้น มาช่วยส่งเสริม อย่างนี้ก็เรียกว่า อรูปโลก หรืออรูปธาตุ.

บางคนทำไปได้รับผลเป็นเรื่องทางกามารมณ์; บางคนบางเวลา หรือ คนเดียวกันบางเวลา ทำไปได้รับผลเป็นการมีอะไรที่ไม่เกี่ยวกับกาม แต่ก็เป็นที่พอใจ; บางคนทำไปมีผลเพียงว่า จิตใจมันว่าง มันสงบดี มันสบายดี มันไม่มีอะไรบกวน มันอยู่ด้วยจิตว่าง นี่ก็ได้; มันก็เป็นความสุขเหมือนกัน.

นี้แหละกรรม ๓ ประเภทนี้ แจกออกไปตามผลที่จะได้รับ เป็นกามก็มี เป็นรูปก็มี เป็นอรูปก็มี.

ที่แจกอย่างนี้ก็เพื่อให้สรุปเอาไว้ให้หมด ในบรรดาโลกทั้งหลาย เพราะมันมีเพียง ๓ โลกเท่านั้นแหละ กามโลก รูปโลก อรูปโลก. พวกเทวดา ชนิดกามาพจร แม่สัตว์มนุษย์ สัตว์ออบายในอบาย นี่ก็เป็นพวกกามโลก เสวยผล เป็นกามธาตุ. ที่นี้พวกรูปพรหมก็รูปธาตุ. พวกอรูปพรหมก็อรูปธาตุ.

ถ้าเราไม่อยากจะพูดอย่างนั้น เพราะมันยังไกลนัก มันไกลเกินไป ไม่รู้ว่าตายแล้วจะไปกันที่ไหนก็ยังไม่รู้; ก็เอากันเตี้ยวนี่ที่นี้ ว่าถ้าจิตมันสบาย เพราะความเบียดข่มไปด้วยความรู้สึกทางกามคุณแล้ว มันก็เป็นกามธาตุ; ถ้ามัน บริสุทธิ์สะอาด แต่ยังคงอาศัยรูปอยู่บ้าง ก็เรียกว่ารูปธาตุ; ถ้าไม่อาศัยกาม ไม่อาศัยรูปอะไรเลย ก็เรียกว่าอรูปธาตุ.

การทำบุญทำกุศลนี้ มันก็มีมากมาย : มีการให้ทาน มีการรักษาศีล มีการเจริญเมตตาภาวนา. ถ้าเขาทำไปด้วยเจตนาอย่างไร มันก็จะได้อย่างนั้น ในเมื่อทำไปถูกต้อง. เพราะฉะนั้น จึงมีคนให้ทาน รักษาศีล เจริญภาวนา เพื่อได้กามคุณก็มี, เพื่อให้อยู่สงบ ๆ อย่างรูปโลกก็มี, ที่นี้ไปไกลถึงอรุณโลกก็มี; ซึ่งก็ล้วนแต่ทำเอาได้ทั้งนี้.

นี่ขอให้จำไว้ว่า สำหรับเรื่องกรรมนี้ พระพุทธเจ้าท่านทรงจำแนกไว้ เป็น ๓ อย่าง อย่างนี้ เรียกว่า กามธาตุเวบกกกรรม = กรรมมีวิบากเป็นกามธาตุ, รูปธาตุเวบกกกรรม = กรรมมีวิบากเป็นรูปธาตุ, อรูปธาตุเวบกกกรรม = กรรมมีวิบากเป็นอรูปธาตุ. นี่พวกหนึ่ง : จำไว้เอาไปคิดดู จะมองเห็น ว่ามันมีเท่านั้นจริงๆ เหมือนกัน.

ที่นี้ ก็มีวิธีแบ่งกรรมออกเป็นพวกอย่างอื่นอีก. ถ้าเป็นเรื่องของชาวบ้าน ทั่วๆ ไปแล้ว ก็ควรจะแบ่งเพียง ๒ อย่าง : กรรมดี, กรรมชั่ว, เท่านั้นพอ. พระพุทธเจ้าท่านสนทนากับพระราหุล พระโอรสของท่าน ว่ารู้จักเว้นสำหรับสองกรรมไหม? คืออะไร? สนทนากันอย่างนั้น ในที่สุดก็ตรัสว่า เว้นสำหรับสองกรรม เพื่อจะมองดูให้เห็น ว่ากรรมมันเป็นอย่างไรนั้น ก็มีว่า กุศลกรรม กับอกุศลกรรม เป็นสองอย่าง.

สำหรับกุศลกรรมนี้ พอเอาเว้นสองดูแล้วมันก็เห็น : **ไม่เบียดเบียนตนเอง ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ไม่เบียดเบียนทั้งตนเองและผู้อื่น** นี้เรียกว่า กุศลกรรม. ท่านกล่าวไว้ชัดว่า ไม่เบียดเบียนตนเอง, แล้วก็ไม่ได้เบียดเบียนผู้อื่น, แล้วไม่เบียดเบียนทั้งตนเองและผู้อื่นทั้งสองฝ่ายด้วย.

ถ้าเป็นอกุศลกรรม เอาเว้นสองดูก็เห็น : **เบียดเบียนตนด้วย เบียดเบียนผู้อื่นด้วย เบียดเบียนทั้งสองฝ่ายด้วย** นี่มันง่ายแก่การจำ.

เบียดเบียนตน ก็คือว่าไม่ต้องเกี่ยวข้องกับใคร ตนเองก็เดือดร้อนลำบากอยู่; ที่นี้เบียดเบียนผู้อื่น ก็พลอยทำให้ผู้อื่นลำบาก; ที่ร้ายไปกว่านั้น ก็เบียดเบียนพร้อมกันทั้งสองฝ่ายเลย.

นี้เรียกว่าแวนสองกรรม ซึ่งทุกคนควรจะใช้แวนนี้ **ต้องดูกรรมของตัวเองทุกเวลา**ที่ก็จะยิ่งดี **ว่าการเคลื่อนไหว การกระทำวันหนึ่งๆ มันมีหลายอย่าง แล้วมันเป็นกุศลหรือเป็นอกุศล ก็ต้องดูอย่างนี้.**

แม้ว่าไม่ได้ทำให้ใครลำบาก แต่ว่าถ้าทำให้ตนเองลำบาก ก็เรียกว่าอกุศล. นี้อย่าไปคิดให้มันหลวมๆ กว้างๆ จนไม่รู้ว่ามีมันอยู่ที่ตรงไหน. ถ้าทำตนเองให้ลำบาก โดยที่ไม่ควรจะลำบาก ก็ต้องเรียกว่า โง่ ว่าเป็นอกุศล; แล้วยิ่งไปทำให้คนอื่นลำบาก และลำบากพร้อมกันทั้งสองคน ก็ยิ่งโง่มาก ยิ่งเป็นอกุศลมากขึ้นไปอีก.

นี้เรียกว่าแบ่งสิ่งที่เรียกว่ากรรมออก เป็นกุศล และเป็นอกุศลยังไม่ได้เกี่ยวกับกรรมประเภทสังกรรม อย่าเพ่อไปนึกถึง.

ที่นี้ ก็จะพูดถึงเรื่องกรรมแบ่งออกเป็นพวกๆ ตามลักษณะอาการที่มันจะให้ผล นี้เขาเรียกว่ากรรม ๑๒ อย่าง มีในหลักสูตรนักรธรรมชั้นโท. ผู้เรียนนักรธรรมชั้นโทก็รู้อยู่แล้ว ไปเปิดดูโดยรายละเอียดก็ได้ มันไม่มีในพระพุทธานุสส.

เรื่องกรรม ๑๒ อย่างนี้ มันไม่มีในพระไตรปิฎก เท่าที่พบแล้ว มันไม่มี; แต่มันมีในหนังสือวิสุทธิมรรค ซึ่งเป็นหนังสือชั้นหลัง. แต่ก็เป็นเรื่องที่น่าฟัง แล้วก็เห็นได้ชัดว่ารวบรวมเอามาจากพระพุทธานุสส ที่ตรัสไว้ที่นี้ อย่าง ที่นั่นอย่าง ที่โน่นอย่าง เอามารวมกันเข้าให้มาอยู่ในที่เดียวกันเป็นหมวดๆ เรียกว่ากรรม ๑๒ ชนิด. ฟังดูแล้วก็ชวนเอือมระอาที่จะจำ แต่แล้วมันก็ไม่ยากนัก.

ที่ว่ากรรม ๑๒ ชนิดนี้ แบ่งออกเป็น ๓ กลุ่ม. **กลุ่มที่ ๑** เอาเวลาที่มันให้ผลเป็นหลัก : ถ้าให้ผลทันที เรียกว่า **กฏฐมมเวทนียะ**; ถ้าให้ผลในระยะต่อมาเรียกว่า **อุปัชฌเวทนียะ**; ถ้าให้ผลต่อนานออกไปอีกกว่าจะมีโอกาส เรียกว่า **อปราปรเวทนียะ**. ที่นี้ ถ้าว่ามันให้ผลไปเสร็จแล้ว หรือว่าเลิกล้างกันไปในช่วงบุคคล ที่พูดต่อรองกันได้ นี่ก็เรียกว่า **อโหสิกรรม**.

ที่นี้ มันมีปัญหาที่ว่า อุปัชฌเวทนียกรรม, และอปราปรเวทนียกรรม, นี้ในหนังสือวิสุทธิมรรคเอง หรือว่าคนบางพวก เขาเล็งถึงการให้ผลหลังจากตายแล้ว. ภิภูธรรมเวทนียะคือในชาตินี้, อุปัชฌเวทนียะ หมายถึงชาติข้างหน้า, และอปราปรเวทนียะ หมายถึงชาติต่อไป หลังจากตายแล้ว เข้าใจแล้วทั้งนั้น.

แต่ตัวหนังสือเหล่านี้ ที่เป็นพระพุทธานุศาสนิโนบาลแท้ ๆ เรียกไม่ตรงกัน อยู่สองคำ คำว่า ภิภูธรรม นั้นตรงกัน, แต่มีคำว่า **อุปัชฌ** มาแทนคำว่า อุปัชฌเวทนียะ; และคำว่า **อปปริยายะ** มาแทนคำว่า อปราปรเวทนียะในที่นี้. ถ้าพิจารณาจากความหมายในบาลีแล้ว คำว่า “ภิภูธรรม” ควรจะแปลว่า “ทันควัน”, คำว่า “อุปัชฌ” แปลว่า “เวลาถัดมา”, คือถัดมาจากทันควัน; คำว่า “อปปริยายะ” ควรแปลว่า “เวลาถัดมาอีก”. ทั้งหมดนี้แสดงว่า ทั้งสามชนิดนั้น อยู่ในชาตินี้ ชาติเดียวกันทั้งนั้น ก็ได้. ขอให้ตั้งข้อสังเกตไว้พิจารณาศึกษากันต่อไป.

มันเกิดความแตกต่างกันว่า พวกหนึ่งถือว่าชาตินี้ แล้วก็ชาติหน้า คือตายเข้าใจแล้ว; แล้วก็ชาติต่อไปอีก. ส่วนอีกพวกหนึ่งว่า ทันควันที่ทำกรรม; แล้วก็ถัดมาอีก; แล้วก็ชนิดที่ถัดมาอีก ชั่วขณะจิตหนึ่งหรือหลาย ๆ ชั่วขณะจิตก็ได้แล้วยังมีต่อไปจากนั้นอีก อาจจะเป็นหลายวัน หลายเวลาไปก็ได้. ตามหลักในบาลีจะมีความหมายว่า **ทันควัน** แล้วก็ **ในเวลาต่อมาอีก**; หมายความว่าในวินาทีเดียวกันก็ได้ สามคำนี้.

แต่ที่เขาสอนกันอยู่ในโรงเรียนนักธรรม ตามหนังสือวิสุทธิมรรค และ
เขาสอนกันมาแต่โบราณโบราณนั้น เขาเล็งถึงว่าชาติ^๕ ชาติหน้า แล้วก็ชาติโน้นๆ
ต่อไปอีก ต่างกันอยู่อย่างนั้น.

กลุ่มที่ ๑ มีอยู่ ๔ กรรม : ให้ผล ชาติ^๕ ให้ผล ชาติหน้า ให้ผล ชาติต่อไป
แล้วก็ ให้ผลเสร็จแล้ว. นี่พูดตามที่สอนกันอยู่.

กลุ่มที่ ๒ เอาตามกิริยาที่มันให้ผล. ถ้ามันให้ผลเป็นการตกแต่งให้เกิด
เรียกว่า ขนบกรรม; ให้ผลสนับสนุน เรียกว่า อุปะถัมภะกรรม; ให้ผลบีบคั้น
เรียกว่า อุปะบีฬะกรรม; ให้ผลตกไปเสียเลย เรียกว่า อุปะมาตะกรรม. ๔ กรรมนี้
เอาตามกิริยาที่มันให้ผลแสดงออกนี่ เป็นหลัก.

ตกแต่งให้เกิดดี เกิดชั่ว นี่พวกหนึ่ง, แล้วสนับสนุนให้ดีหรือชั่วมาก
ยิ่งขึ้นไป นี่ก็พวกหนึ่ง, แล้วก็บีบคั้นให้มันเพลาลง ให้ช้วน้อยลง ให้ดีน้อยลง
นี่ก็พวกหนึ่ง, แล้วก็ให้ยกเลิกไปเสียเลย เพราะมีอันอื่นเหนือกว่า นี่ก็อีกพวกหนึ่ง.
๔ พวกนี้มีเหตุผล มีความหมาย ตามหลักที่มีอยู่ในพระพุทธานุชาตในที่อื่น ๆ ดังนั้น
จึงเข้าใจว่าผู้ที่ร่ายกรองหนังสือวิสุทธิมรรคได้ไปประมวลเอามา ทำให้เป็นชุดหนึ่งขึ้น
มาอย่างนั้น.

กลุ่มที่ ๓ นี้ เอาตามน้ำหนัก : กรรมหนัก กรรมมาก กรรมใกล้ตาย
และกรรมเบามาก คือสักว่าทำ.

กรรมหนัก หมายความว่า ทำครั้งเดียว แต่แรงมาก เป็นอนันตริยกรรม.
ที่นี่ กรรมมาก กรรมไม่แรง แต่ทำหลาย ๆ หน อย่างนี้เรียกว่ากรรมมาก คือพหุกรรม;
แล้ว กรรมที่ ใกล้จะตาย นั้น มีโอกาสให้ผลก่อนเรียกว่า อาสนนกรรม; แล้วกรรมที่

ดีกว่าทำไปโดยไม่เจตนา หรือครึ่งเจตนา หรือเจตนาเป็นอย่างอื่น ส่วนมากก็เป็นเจตนาของความสะเพร่า กรรมนี้เรียกว่า กตัตถวาปนกรรม. สำหรับเรื่องอาสน์นกรรมนั้น พระพุทธเจ้าได้ใช้เป็นหลักสำคัญมากเหมือนกัน เกี่ยวกับเรื่องจะได้กล่าวให้ฟัง.

นี่แหละเรื่องกรรม ๑๒ ชนิด แบ่งเป็น ๓ กลุ่ม ๆ ละ ๔ ชนิด มีอยู่อย่างนี้ล้วนแต่เป็นกรรมในชั้นศีลธรรมทั้งนั้น ไม่มีเรื่องปรมัตถธรรม คือไม่พูดเรื่อง **เหนือกรรม** คือพูดแต่ในลักษณะที่จะต้องได้รับผลดีผลชั่วอยู่เรื่อยไป เรียกว่าเป็นกรรมในประเภทศีลธรรม.

ต่อไปก็ถึงเรื่องที่ว่า จะเป็น **เครื่องสังเกตกรรม** ว่ากรรมนั้นมันจะไปทางดี หรือทางชั่ว. ข้อนี้เอาทวิภูติเป็นหลัก คือทวิภูติมีอยู่ ๒ อย่าง : เป็นสมาทวิภูติ กับ มิจฉาทวิภูติ. ถ้ามันเป็นไปในอำนาจของมิจฉาทวิภูติ มันก็เป็นฝ่ายชั่ว, ถ้าเป็นด้วยสมาทวิภูติ มันก็เป็นดี เป็นฝ่ายดี.

หลักเกี่ยวกับมิจฉาทวิภูติ หรือสมาทวิภูติ นี้ พระพุทธเจ้าตรัสไว้เอง; พูดถึงมิจฉาทวิภูติ มีลักษณะคือ (๑) ไปละอายในสิ่งที่ไม่ควรละอาย แล้วก็ไม่ละอายในสิ่งที่ควรละอาย น้อย่างหนึ่ง; (๒) แล้วก็กลัวในสิ่งที่ไม่ควรกลัว แล้วก็ไม่กลัวในสิ่งที่ควรกลัว น้อยอย่างหนึ่ง; (๓) แล้วก็ไปเห็นว่ามีโทษในสิ่งที่ไม่มีโทษ แล้วก็ไปเห็นว่าไม่มีโทษในสิ่งที่มีโทษ; กลับกันอยู่อย่างนี้.

มีสิ่งที่จะใช้ให้เป็นหลักก็คือว่า เรื่องความละอายหรือไม่ละอาย, ความกลัวหรือไม่กลัว, มีโทษหรือไม่มีโทษ, ถ้าเห็นผิดไปหมดอย่างนั้นแล้ว เป็นมิจฉาทวิภูติ.

นี้ในชั้นศีลธรรมเขาเอากันเพียงอย่างนี้ เพราะเป็นชั้นธรรมคาสามัญสำหรับคนทั่วไป.
ถ้าเห็นผิด อย่างที่ว่านี้ ก็เป็นมิจาทัฏฐิ. ถ้าเห็นถูกต้องก็เป็นสัมมาทัฏฐิ คือ
 (๑) ไม่ละอายในสิ่งไม่ควรละอาย, ละอายในสิ่งที่ควรละอาย (๒) กลัวในสิ่งที่
 ควรกลัว, ไม่กลัวในสิ่งที่ไม่ควรกลัว (๓) เห็นว่ามีโทษ ในสิ่งที่มิมีโทษ,
 เห็นว่าไม่มีโทษในสิ่งที่มิมีโทษ.

เรื่องมิจาทัฏฐิ สัมมาทัฏฐิ นี้สำคัญตรงที่ว่า ในเวลาจะตายนั้น มีสัมมา-
 ทัฏฐิ หรือมิจาทัฏฐิ. พระพุทธเจ้าก็ทรงย้ำในข้อนี้เหมือนกัน ถ้ากล่าวถึงเรื่อง
 ศีลธรรม ก็จะไปถึงความสัมพันธ์กันอยู่ในระหว่างสิ่งทั้งสองนี้.

ที่นี้ ก็มาถึงส่วน **เกี่ยวข้อของ อิทัปปัจจยตา** ที่เกี่ยวกับกรรมต่อๆ ไปอีก
 คือเล็งถึงต้นเหตุแห่งกรรม. ตามหลักธรรมะในพระพุทธศาสนา ถือว่า **สิ่งทั้งหลาย
 มีเหตุ** จะถือว่าไม่มีเหตุไม่ได้ ในเมื่อเป็นสังขตธรรมทั่วไปอยู่.

เหตุแห่งกรรม นั้น ถ้ากรรมดี ก็คือ อโลภะ, อโทสะ, อโมหะ; ถ้า
 กรรมชั่ว ก็คือ โลภะ, โทสะ, โมหะ. พระพุทธภาษิตอันตรัสไว้ไพเราะยิ่งยวด;
 แต่ถ้าสรุปความแล้วก็เท่านั้นเอง.

ฝ่ายที่เรียกว่ากุศล นั้น ก็ตรัสว่า โลภะ ไม่อาจจะเกิดจาก อโลภะ,
 อโลภะ เกิดจากอโลภะ. ที่นี้ โทสะ ไม่อาจจะเกิดจาก อโทสะ, อโทสะ เกิดจาก
 อโทสะ. โมหะ ไม่อาจจะเกิดจาก อโมหะ, อโมหะ เกิดจาก อโมหะ.

ฝ่ายข้างชั่ว นั้นก็ว่า อโลภะ ไม่อาจจะเกิดจากโลภะ, โลภะ ต้องเกิด
 มาจากโลภะ. อโทสะ ไม่อาจจะเกิดจากโทสะ, โทสะ ต้องเกิดมาจากโทสะ.
 อโมหะ ไม่อาจจะเกิดจากโมหะ, โมหะ ต้องเกิดจากโมหะ.

ที่นี้ **พวกสุคติ** นี้ ไม่ปรากฏเพราะกรรมอันเกิดจาก โลภะ โทสะ โมหะ. ทุกคติ ย่อมปรากฏจากกรรมอันเกิดแต่ โลภะ โทสะ โมหะ. **ทุกคติ**ทุกอย่าง ไม่ปรากฏ เพราะกรรมอันเกิดแต่ อโลภะ อโทสะ อโมหะ. สุคติทุกอย่าง ก็ปรากฏเพราะ กรรมอันเกิดแต่ อโลภะ อโทสะ อโมหะ. คล้ายๆกับว่า พระพุทธเจ้าท่านจะ ทรงย้ายไปทุกทิศทุกทาง อย่าให้มันตันได้ อย่าให้มันมีช่องแก้ตัวได้ จึงตรัสอย่างนี้.

ถ้าถือเอาแต่ใจความ แล้ว ก็คือว่า อโลภะ อโทสะ อโมหะ นี้เป็นเหตุ ของกุศลกรรม, โลภะ โทสะ โมหะ เป็นเหตุของอกุศลกรรม; มีเท่านั้นเอง.

แต่ว่า **เรื่องที่สำคัญกว่านั้น** มันมี : มันมีในข้อที่ว่า **กรรมที่ทำด้วย โลภะ โทสะ โมหะ นั้น จะทำให้กรรมงอกงามต่อไป.** ข้อนี้มีความสำคัญมาก ที่จะต้องจำให้ถี่ ว่ากรรมที่มาจาก โลภะ โทสะ โมหะนั้น จะทำให้กรรมงอกงามต่อไป. แต่ถ้าเป็น **กรรมที่มาจาก อโลภะ อโทสะ อโมหะ แล้ว มันจะเป็นไปในทางที่ ทำให้กรรมสิ้นสุดลง** คือไม่ให้งอกงามต่อไป.

นี้คล้ายๆกับว่า **มันส่งเสริมกันไปตามพวกของมัน : กรรมที่ทำไป เพราะกิเลส** จะส่งเสริมให้กรรมทั้งหลายงอกงามต่อไป; **กรรมที่ทำ ด้วยโพธิ ด้วยปัญญา** นี้จะทำให้กรรมนั้นลดลงๆ จนหมดไป ไปสู่ความสิ้นกรรม.

เรื่อง **อิทัปปัจจยตา ของกรรม** ยังมีละเอียด : ขอแนะให้สังเกตว่า เรื่องโลก เรื่องโกธ เรื่องหลง นี้ ย่อมให้ผลในอัตตภาพที่เขากระทำ และเสวยผล ของการกระทำ. พระพุทธเจ้าตรัสว่า **เขากระทำกรรมในอัตตภาพใด ย่อม เสวยผลในอัตตภาพนั้น ; เป็นที่ภฏฐธรรมบ้าง เป็นอุปะบัพพะบ้าง เป็น อปรปริยาเยบ้าง.** ที่พูดว่า “ทันควัน”, และ “ต่อไป”, และ “ต่อไปอีก”;

นั่นเป็นเรื่องที่เนื่องกันในอัตตภาพที่มีการกระทำนั้นทั้งนั้น : ไม่ใช่เรื่องต่อตายแล้ว.
พระพุทธานุสสัยมีอยู่ชั้ ๆ ว่า :-

“กรรมที่ทำเพราะโลภะ โทสะ โมหะ เหล่านี้, มีโลภะ โทสะ โมหะ เป็นแดนเกิดเหล่านี้, ย่อมให้ผลใน ที่ซึ่งอัตตภาพของบุคคลนั้นกระทำ หรือเสวยผล. กรรมย่อมให้ผลในอัตตภาพซึ่งบุคคลนั้นเกิด; กรรมให้ผล ในอัตตภาพใด เขาย่อมเสวยผลในอัตตภาพนั้น เป็น อย่างทันควัน บ้าง เป็น อย่างในเวลาต่อมา บ้าง เป็น อย่างในเวลาต่อไปอีก บ้าง”. นี่เป็นพระพุทธานุสสัย ที่เป็นหลักตายตัว.

ฉะนั้นกรรมที่ทำด้วยโลภะ โทสะ โมหะ จะส่งเสริมกรรมทั้งหลายให้ งอกงาม ให้หนาไปด้วยกรรม : เปรียบเหมือนต้นไม้ ไม่น่า ยังที่อยู่ ไม่เหี่ยว ไม่ถูกตัดให้ขาด รากดี เถาดี ฝนดี ดินดี ย่อมเจริญหนาแน่นขึ้นมาเป็นดงทึบ.

แต่ถ้าทำด้วยอโลภะ อโทสะ อโมหะ มันลดความงอกงามของกรรม เหมือนกับว่าต้นไม้ที่มันยังสดอยู่ ยังตียู้นี้ แต่ถ้าเอามาเผาไฟ ให้เป็นขี้เถ้า แล้วโรย ไปในกระแสมหรือกระแสน้ำ มันก็ไม่มีอะไรเหลือ.

ให้ถือว่ากรรมที่ทำเพราะอโลภะ อโทสะ อโมหะ นี้ มีแต่จะให้เป็นไป เพื่อความลดลงแห่งกรรม กระทั่งไม่มีเหลือ เป็นไปเพื่อความสิ้นไปแห่งกรรม.

แต่เราก็ไม่ค่อยสนใจกัน หรือไม่เห็นความสำคัญในเรื่องโลภะ โทสะ โมหะ หรือเรื่องอโลภะ อโทสะ อโมหะ; เราก็เลยเข้าใจไม่ได้ว่า เราจะทำกรรมอะไรได้ ถ้าเราไม่มีความโลภ ความโกรธ ความหลง? ถ้าเราไม่ต้องการอะไร เราก็ไม่ทำ อะไรมิใช่หรือ?

ในที่นี้หมายความว่า จิตประกอบอยู่ด้วยปัญญา ด้วยวิชา ด้วยแสงสว่าง นั่นนะ ไม่มีความโลภ ความโกรธ ความหลง. จิตชนิดนี้ ถ้ามันต้องการจะทำอะไร ทำกรรมชนิดไหน มันจะต้องการไปแต่ในทางที่จะหยุดกรรม ลกกรรม จนกระทั่งสิ้นกรรม; เพราะถ้ามันไม่โลภ ไม่โกรธ ไม่หลงจริงๆ แล้ว มันก็คล้ายๆ กับว่า ไม่รู้ว่าจะทำอะไร.

ไปคิดดูให้ดี ถ้าใครเกิดไม่มีความโลภ ไม่มีความโกรธ ไม่มีความหลง; หรือว่าจิตเฉพาะเวลานั้น ไม่มีความโลภ ไม่มีความโกรธ ไม่มีความหลง มันก็ไม่ว่า จะทำกรรมอะไรดี! เพราะว่าบรรดาสิ่งที่ใครๆ ต้องการนั้น มันก็เป็นเรื่องของ ความโลภ ความโกรธ ความหลง ทั้งนั้น; อย่างน้อยที่สุด ก็เป็นการละโมภบุญ, ละโมภเกียรติ, ละโมภสวรรค์ เป็นต้น; ล้วนแต่เป็นกรรมทั้งนั้น.

เพราะฉะนั้นแหละ ถ้าว่าทำอะไรลงไปด้วยความไม่โลภ ไม่โกรธ ไม่หลงแล้ว มันจะลกกรรม จะลกระแสแห่งกรรม จะลคจำนวนแห่งกรรม; มันจะไม่เป็นไปเพื่อความเจริญงอกงามของกรรม; ดังนั้น อย่าทำเล่นกับคำว่า โลก โกรธ หลง, หรือว่า ไม่โลภ ไม่โกรธ ไม่หลง, มันผิดตรงกันข้ามเหมือนว่า ฟ้ำกับดิน หรือว่ายิ่งกว่าฟ้ำกับดิน.

ที่นี้ กรรมที่มันเกี่ยวกับบุคคล; ไหนๆ พุทแล้วก็พุทกันเสียให้หมดว่า กรรมที่มันเกี่ยวกับบุคคล ที่ยังต้องเป็นไปตามกรรม ยังเป็นทาสของกรรม มันก็ต้อง ทำกรรม; และมันก็มี ความโลภ ความโกรธ ความหลง เป็นเหตุให้ทำกรรม. คนประเภทนี้ไม่เคยทำกรรมด้วยความไม่โลภ ไม่โกรธ ไม่หลง เพราะเขาไม่รู้จัก เพราะเขาทำไม่เป็น เขาจึงทำแต่ด้วยความโลภ ความโกรธ ความหลง.

พระพุทเจ้าจัดบุคคลที่ทำความ หรือเนื่องด้วยผลแห่งกรรมไว้เป็น

๔ พวก :

พวกที่ ๑ มีชีวิตอยู่ด้วยผลแห่งความบากบั่นของตนเอง ไม่มีผลของกรรมเก่ามาเกี่ยวข้อง. นี่คนพวกนี้เขากำลังบากบั่น เหน็ดเหนื่อย เหงื่อไหล ไคลย้อย อยู่ด้วยเรี่ยวแรงของตัวเอง ไม่มีผลของกรรมเก่ามาเกี่ยวข้อง ก็คือคนที่ว่าต้องอาบเหงื่อต่างน้ำไปตลอดเวลา. ผลกรรมดี ผลกรรมชั่วก็ไม่มาเกี่ยวข้อง เขาก็ทำงานอาบเหงื่อต่างน้ำไปตลอดเวลา เลี้ยงชีวิตอยู่ด้วยผลของความเพียร ความพากเพียรของตัว นี่ก็คือมนุษยธรรมตามัญญทั่วไปนั่นเอง.

พวกที่ ๒ มีชีวิตอยู่ด้วยผลของกรรมเก่า ไม่ได้มีชีวิตอยู่ด้วยผลของการทำความเพียรในปัจจุบัน. นี่ก็พวกเทวดาชั้นจาตุมหาราชิกขึ้นไป หมายถึงเทวดาในกามาวจร มีชีวิตอยู่ด้วยผลของกรรมเก่า แล้วก็ไม่ชวนกันสร้างกรรมใหม่ แล้วก็ไม่ต้องพากเพียรให้เหน็ดเหนื่อย เหงื่อไหล ไคลย้อย บริโภคผลของกรรมเก่าเรื่อยไป เรียกว่าพวกเทวดา.

พวกที่ ๓ ทำทั้งสองอย่าง อาศัยความเพียรในปัจจุบันด้วย อาศัย ผลกรรมเก่าด้วย มีชีวิตเป็นอยู่ : ยกตัวอย่างไว้ว่า เหมือนกับคนที่เป็นคนเจ้านาย เป็นพระราชมาจนถึงข้าราชการ ถึงอะไรต่างๆ นี่ ผลกรรมเก่าก็มีด้วย ความพากเพียรในปัจจุบันก็มีด้วย.

พวกที่ ๔ ไม่มีทั้งสองอย่าง คือความเพียรจะทำด้วยตัวเองคนเดียว ทำไม่ได้ ผลของกรรมเก่าที่ช่วยหล่อเลี้ยงให้มีความสุข ก็ไม่มี คือสัตว์นรกทั้งหลายนั่นเอง.

พระพุทธภาษิตนี้ ชี้ให้เห็นความเกี่ยวข้องกันกับกรรมของบุคคลที่มัน
เป็นไปต่างๆ กัน แบ่งคนเป็น ๔ พวก : พวกหนึ่งเกี่ยวข้องกับกรรมในแง่^๕,
พวกหนึ่งเกี่ยวข้องกับกรรมในแง่^๖นั้น แง่^๗โน้น, เป็น ๔ พวกขึ้นมา; แล้วก็แยก
เป็นคู่ตรงกันข้าม โดยหลักว่า พวกเพียรเอาเดี๋ยวนี้ หรือว่า อาศัยผลของกรรมเก่า.

มันน่าแปลกประหลาดที่ว่า มนุษย์ส่วนมากนี้ นิยมบัญญัติให้ว่า เป็นพวก
ที่อยู่ด้วยความพากเพียรเดี๋ยวนี้ ไม่สู้จะเนื่องด้วยผลของกรรมเก่า. นิดๆคล้ายๆ กับว่า
ในโลกมนุษย์นี้ มันต้องใช้วิธีอย่างนี้ : การเป็นอยู่ในโลกมนุษย์นี้ จะต้องอยู่ด้วย
การอาบเหงื่อต่างน้ำ. นี่ไม่มีอะไรมากไปกว่าว่า กระแสแห่ง อิติปปัจฉยตา ของคน
ทั้ง ๔ พวกนี้ มันต่างกัน.

เมื่อแสดงความแตกต่างกันอย่างนี้แล้ว ก็ควรจะเห็นความแตกต่างที่เกิดขึ้น
เพราะกรรมต่อไปอีกด้วย; คือหมายถึงความแตกต่างของสิ่งที่เรียกว่าชาติ : ชาติ
กำเนิด; กำเนิดของคน และกำเนิดของสัตว์.

กำเนิดของคนแตกต่างกันตามกรรม. ส่วนกำเนิดของสัตว์ไม่ได้ถือ
เอากรรมเป็นหลัก เพราะว่า ตามหลักธรรมะ ถือว่า สัตว์เดรัจฉานนั้น ไม่มีกิเลส
ที่เป็นเหตุให้ทำกรรมเหมือนมนุษย์ เพราะว่าอวิชชาของสัตว์เดรัจฉานนั้น ไม่ถือว่าเป็นอวิชชา. ยกตัวอย่าง เช่น แมวจับหนูกิน ถือว่าไม่บาป; แต่ถ้าคนมนุษย์
ฆ่าสัตว์กิน ก็ถือว่าบาป.

นี่คือ หลักอันใหญ่ ที่จะแสดงความแตกต่าง ระหว่างสัตว์เดรัจฉาน
กับมนุษย์!

มันเป็นบาปกรรมของมนุษย์เอง ที่ดูมีความฉลาด รู้เรื่องอวิชชา
รู้เรื่องวิชชา แล้วก็มีอวิชชาในการที่จะฝืนความรู้สึกทำความชั่ว ทั้งที่อยู่เป็น

ความชั่ว. ส่วนสัตว์เครื่องจานมันมีบุญ คือมันคิดไม่เป็น มันมีความคิดน้อย มันไม่รู้เรื่องดีเรื่องชั่ว; มันไม่มีวิชา มันไม่มีอวิชา; เพราะฉะนั้น มันจึงไม่ต้องฝึกความรู้สึก : เมื่อแมวจะจับหนูกิน มันไม่มีความรู้ว่าเป็นบาป แล้วก็ฝึกทำ. ส่วนคนเรา^{นี้} จะไปฆ่าสัตว์มากิน มันก็รู้ว่าบาป แล้วก็ฝึกทำ.

ฉะนั้น เราจึงสามารถจัดความแตกต่างระหว่างมนุษย์กับสัตว์เครื่องจาน ในกรณีที่เกี่ยวกับกรรม^{นี้}ไว้เป็นคนละอย่าง พระพุทธเจ้าท่านบัญญัติลงไปว่า ความแตกต่างของสัตว์เครื่องจานนั้น มันไม่เอากรรมเป็นหลัก มันก็เลยมีชาติ ๆ ๆ ตามที่มันเกิดมาจากท้องแม่ ตามกำเนิดเป็นอย่างไร. ส่วนคนนั้น เอากรรมหรือการกระทำเป็นหลักมาแบ่ง แบ่งเป็นคนชนิดนั้น เป็นคนชนิดนี้ เป็นคนชนิดโน้น. ^{นี้}มีคำตรัสของพระพุทธเจ้า แสดงความแตกต่างระหว่างคนกับสัตว์ ในกรณีที่เกี่ยวกับกรรมไว้อย่างนี้.

อย่าเอากรรมไปใช้กับสัตว์ เพราะสัตว์ไม่มีอวิชา, ไม่มีกิเลส, ตัณหา, เหมือนคน. คนมันมีอวิชา มีกิเลสตัณหา เพราะฉะนั้นจึงมีการทำกรรม แล้วจึงเอากรรม^{นี้}มาแบ่งเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ ตามการกระทำของตัว.

ถ้าเกิดเป็นแมว มันก็เป็นแมวเหมือนกันหมด; แต่ถ้าเกิดเป็นคน มันมีเป็นพ่อค้า เป็นชาวนา เป็นข้าราชการ เป็นโจร เป็นขโมย เป็นบัณฑิตเป็นคนพาล ^{นี้}มันแล้วแต่กรรมที่กระทำ ต่างกันไปตามกรรม. แต่ถ้าเป็นแมว มันก็เป็นแมวเหมือนกันไปหมด, เป็นสุนัข ก็เป็นสุนัขเหมือนกันไปหมด; มันไม่มีการกระทำกรรมที่ทำให้เกิดความแตกต่างอย่างคน.

เรื่องนี้มีว่า พวกพราหมณ์หนุ่ม ๒ คนมาเถียงกัน. คนหนึ่งว่าเป็นคนดีเพราะชาติกำเนิด, อีกคนหนึ่งว่า เป็นคนดีเพราะการกระทำกรรม; มันมี

แรงที่จะเคียงกันอย่างนั้น. พวกหนึ่งถือว่า ถ้าเกิดมาจากพ่อแม่ ก็เป็นคนดี เป็นผู้ดีไปเลย, อีกคนหนึ่งแย้งว่าไม่ใช่ มันแล้วแต่การกระทำ ดีหรือไม่ดี. เมื่อคนหนุ่ม ๒ คนนี้เขาคถกถกกันไม่ได้ เขามาทูลถามพระพุทธเจ้า ว่าช่วยอธิบายที่เป็นอย่างไร.

พระพุทธเจ้าทรงอธิบายตามหลักเกณฑ์อันนี้ ว่าพวกคณชาติ ญāบอน ตันไม้^๕ มันก็ประกาศตัวมันเป็นอะไรไม่ได้ ฉะนั้น ลักษณะดีชั่วของมัน ก็สำเร็จอยู่ที่ชาติที่มันเกิดมานั้นแหละ. นี่ฟังดูให้คิดว่า ตันไม้ ญā บอน มันปฎิญาตัวประกาศตัวว่าดีว่าชั่วไม่ได้ ไม่เหมือนคน. คนมันร้องตะโกนว่า กูดี มึงชั่วอย่างนั้นได้.

ลักษณะดีชั่วของญāบอนนั้น มันก็แล้วแต่พันธุ์ที่มันเกิดขึ้น แม้ว่ามันจะมีมากมายมากชนิด แต่ละชนิดมันก็เหมือนกันอย่างนั้นแหละ; ถือเอาการที่มันเกิดมาตามพืชพันธุ์อย่างไหนเป็นหลัก; แต่คนไม่ใช่เป็นอย่างนั้น คนต้องจิตตามกรรมที่กระทำ.

พระพุทธเจ้าตรัสว่า ตักแตน ผีเสื้อ มคตำ มคแดง^๖ นี้ มันก็ไม่ปฎิญาตนว่าดีว่าชั่วอะไรได้ : ลักษณะความดีความชั่วของมัน ก็สำเร็จอยู่ที่ชาติตามกำเนิดของมัน ตามที่มันเกิด ไม่เหมือนคน; คนนั้นอยู่กับการกระทำ กระทำดีหรือชั่ว.

นี่เมื่อพระพุทธเจ้าตรัสถึงตันไม้ ญāบอน แล้ว, ตรัสถึงตักแตน ผีเสื้อ มคตำ มคแดง แล้ว; ก็ตรัสถึงสัตว์ที่มีเท้า สัตว์เล็ก สัตว์ใหญ่ ก็ตรัสเหมือนกันแหละ : มันร้องตะโกนว่า กูดี มึงชั่ว อะไรนี้ไม่ได้, มันไม่ปฎิญาความดีความชั่วของมันได้, ลักษณะดีชั่วของมันก็สำเร็จมาแต่กำเนิดของมัน.

แม้จะเป็นวัวเป็นควาย พันธุ์ดีพันธุ์ชั่วของมัน มันก็มาตามกำเนิดของมัน มันไม่ได้เกี่ยวกับกรรมที่มันกระทำในเวลานั้น ; แม้มันจะเป็นวัวควายหลาย ๆ ชนิด มันก็ไปตามพันธุ์ตามกำเนิดทั้งนั้น ไม่มีความแตกต่างเพราะกรรม ไม่เหมือนมนุษย์.

พระพุทธเจ้ายังตรัสว่า **สัตว์มีท้องเป็นเท้า** **ไปด้วยอก มีหลังยาว** คือสัตว์เลื้อยคลาน เช่นงูเป็นต้น ก็อย่างเดียวกันอีก : ไม่ดีชั่วได้เพราะการกระทำ แต่เป็นไปตามพันธุ์ของมัน แม้มันจะมีมากพันธุ์.

ปลา สัตว์เกิดในน้ำ หากินในน้ำ ก็อย่างนั้นอีกแหละ มันไม่มีความรู้สึกชั่วดี มันไม่ประกาศว่า กูดี กูชั่ว มันไปตามกำเนิดตามพันธุ์ของมัน แม้มันจะมีหลายพันธุ์ มันไม่เกี่ยวกับทำกรรมอย่างนั้นเป็นตัวอย่างนั้น ทำกรรมอย่างนั้นเป็นชั่วอย่างนั้น.

นก สัตว์มีปีกบินไปในอากาศ ก็เหมือนกันอีก ไปตามพันธุ์ ตามกำเนิด ไม่มีกรรมที่ทำให้แตกต่างกัน.

แต่ว่า **ในหมู่มนุษย์** **ไม่เป็นอย่างนั้น** จะเอาผม เอาหู ตา จมูก ปาก คอ ก้น ท้อง สะโพก อก เอว มือ เท้า แขน ขา อะไรนี้ หรืออวัยวะสืบพันธุ์ เป็นหลักว่า คนนี้ดี คนนี้ชั่ว ก็ได้ ; ต้องเอากรรมตามที่เขากระทำอยู่ว่าเขาเป็นบัณฑิต หรือเป็นคนพาล.

ฉะนั้น จึงตรัสว่า ลักษณะเครื่องสังเกตชั่วของมนุษย์นี้ ไม่เหมือนของสัตว์เดรัจฉาน **กฎเกณฑ์ที่ใช้กับสัตว์เดรัจฉาน** **เอามาใช้กับมนุษย์ไม่ได้.** สำหรับในหมู่มนุษย์นั้น จะต้องมัลักษณะที่ชั่วตามกรรมที่เขากระทำ นับตั้งแต่วันที่

ถ้าเขาทำมหากินด้วยวัวด้วยควาย เขาก็เป็นขาวนา หาใช่เป็นพราหมณ์ไม่.
ถ้าเขาทำกินด้วยผีไม้ลายมือ เขาก็เป็นศิลปิน,
ถ้าเขาค้าขายกิน เขาก็เป็นพ่อค้า,
ถ้าเขาจับใช้คนอื่นกิน เขาก็เป็นบ่าว,
ถ้าเขาขโมยกิน เขาก็เป็นโจร,
ถ้าเขาใช้อาวุธหากิน เขาก็เป็นทหาร เป็นนักรบ,
ถ้าเขาทำพิธีต้องหากิน เขาก็เป็นคนทำหน้าที่ทำพิธีบูชาญ,
ถ้าหากินด้วยการปกครองบ้านเมือง ก็เป็น พระราชา จนถึงข้าราชการ
ซึ่งเป็นชั้นต่ำ; พอเขาทำหน้าที่อะไร เขาก็เป็นอย่างนั้น ^{๕๔}ทั้งที่เขาเป็นคน
เหมือนกัน.

นี่กฎเกณฑ์อย่างนี้ไม่มีในสัตว์; กฎเกณฑ์ที่มีในสัตว์ ไม่มีในคน;
ฉะนั้น เรื่องกรรม จึงเป็นเรื่องที่แบ่งแยกกันระหว่างคนกับสัตว์.

ถ้าว่าเขาประพฤติดีประพฤติชอบด้วยกาย วาจา ใจ เขาก็มีศีล สมาธิ
ปัญญา บรรลุมรรค ผล นิพพาน ก็เป็นพระอรหันต์เจ้าไปเลย. ที่นี้ คนที่เขาเป็น
คนธรรมดาอย่างนั้นอยู่ เราจะมาเรียกเขาว่าคนดี อย่างนั้นมันก็ตีไปไม่ได้; เว้นไว้
แต่ว่า เขาจะได้ประกอบกรรมที่ดีจริงเท่านั้น.

ผู้ที่ทำกิเลสให้สิ้นไปเท่านั้น ที่จะชื่อว่าเป็นพระอรหันต์, หรือเป็นผู้ที่
เป็นพราหมณ์ อย่างที่เรียกในภาษาพิเศษ. คำว่า พราหมณ์ ^{๕๕}นี้ เขาแปลว่า
“หมดบาป” หรือลอยบาปเสร็จแล้ว คือไม่มีบาปแล้ว. แต่พวกพราหมณ์เขาว่า
เขาเกิดมาจากพ่อแม่ที่เป็นพราหมณ์ เขาก็เป็นพราหมณ์. ที่นี้ พระพุทธเจ้าท่าน
ตรัสว่า หลักร้อยนั้นใช้ไม่ได้ เขาต้องเป็นผู้หมดบาปแล้ว เขาจึงจะเป็นพราหมณ์;

ให้ถือเอาการกระทำของเขาเป็นหลัก เพราะว่าเขาเป็นมนุษย์ **เขาไม่ใช่สัตว์** ที่จะ
เป็นอะไรไปตามพันธุ์.

การที่จะจัดพวกหรือตั้งสมญาขึ้น ว่าอย่างนั้นอย่างนี้ มันก็เป็นเรื่องสมมติ
เท่านั้น; ไม่ใช่เรื่องกรรม. การตั้งให้ว่าลูกพรหมณ์ ลูกกษัตริย์ ลูกพ่อค้า
ลูกชวานา นี้ มันก็ยังไม่ตรงตามชื่อ เพราะเขายังไม่ได้ทำกรรมที่ตรงตามชื่ออย่าง
นั้นๆ; เช่นเดียวกันเขาอาจจะพูดว่า ผู้ดี ผู้ชั่ว ผู้บ่าว ผู้ไพร่ อะไรก็ได้; แต่
มันไม่จริง ต้องอยู่ที่ว่าเขาได้ทำอะไรลงไปจริง ๆ.

คนเรามันโง่มาแต่กำเนิด มาแต่ในท้องก็ได้ เช่นว่าพอเกิดออกมา เขา
เรียกอะไรกันอย่างไร มันก็พลอยเรียกไปตามเขา, พอเราเกิดออกมา เขาเรียกเรา
พ่อนั้น แม่นี่ เป็นคนดี เราก็อำตไปตาม; เขาว่าเป็นพรหมณ์ เป็นเวศย์ เป็นศูทร
เป็นอะไร เราก็อำตไปตาม; เขาว่าเป็นพรหมณ์ เป็นเวศย์ เป็นศูทร ไปตามเขา. นี่มันมีความโง่
ตั้งแต่เริ่มลืมตาขึ้นมากลางโลก; มัวแต่เรียกไปตามโวหารสมมติที่เขาใช้เรียกชื่อโคตร
เรียกชื่อแซ่; นี่ไม่ใช่กฎแห่งกรรม.

กฎแห่งกรรมต้องเอาตามที่เขาทำอะไรอยู่ แล้วเขาก็ต้องเป็นตามที่เขา
ต้องทำนั้น. เกี่ยวกับข้อนี้ พระพุทธเจ้าตรัสสรุปไว้ว่า น ขจฺจา วสโล โหติ;
น ขจฺจา โหติ พฺราหฺมณฺโณ; กมฺมุนา วสโล โหติ; กมฺมุนา โหติ พฺราหฺมณฺโณ;
เป็นต้น ซึ่งมีความว่า จะเป็นคนเลวเพราะกำเนิดก็ไม่ใช่ จะเป็นคนดีเพราะ
กำเนิดก็ไม่ใช่ เป็นคนเลวก็เพราะกรรม เป็นคนดีก็เพราะกรรม; ท่านตรัส
ว่าอย่างนี้.

ที่นี้ ก็มี **หลักสำคัญ** ที่ตรัสสรุปไว้ว่า บัณฑิตทั้งหลายผู้มีปกติเห็น
ปัจจุสมุปปาท ฉลาดในกรรมและวิบาก ย่อมเห็นกรรมนั้นแจ้งชัดตามที่เป็นจริง

ถ้าเขาทำมาหากินด้วยวัวด้วยควาย เขาก็เป็น**ชาวนา** หาใช่เป็นพราหมณ์ไม่.
ถ้าเขาหากินด้วยฝีมือลายมือ เขาก็เป็น**ศิลปิน**,
ถ้าเขาค้าขายกิน เขาก็เป็น**พ่อค้า**,
ถ้าเขารับใช้คนอื่นกิน เขาก็เป็น**บ่าว**,
ถ้าเขาขโมยกิน เขาก็เป็น**โจร**,
ถ้าเขาใช้อาวุธหากิน เขาก็เป็น**ทหาร** เป็น**นักรบ**,
ถ้าเขาทำพิธีรีตองหากิน เขาก็เป็น**คนทำหน้าที่ทำพิธีบูชา**,
ถ้าหากินด้วยการปกครองบ้านเมือง ก็เป็น **พระราชา** จนถึงข้าราชการ
ซึ่งเป็นชั้นต่ำ; พอเขาทำหน้าที่อะไร เขาก็เป็นอย่างนั้น **ดังที่เขาเป็นคน**
เหมือนกัน.

นี่กฎเกณฑ์อย่างหนึ่งไม่มีในสัตว์; กฎเกณฑ์ที่มีในสัตว์ ไม่มีในคน;
ฉะนั้น เรื่องกรรม จึงเป็นเรื่องที่แบ่งแยกกันระหว่างคนกับสัตว์.

ถ้าว่าเขาประพฤติดีประพฤติชอบด้วยกาย วาจา ใจ เขาก็มีศีล สมาธิ
ปัญญา บรรลุมรรค ผล นิพพาน ก็เป็นพระอรหันต์เจ้าไปเลย. ที่นี้ คนที่เขาเป็น
คนธรรมดาดังนั้นอยู่ เราจะมาเรียกเขาว่าคนดี อย่างนั้นมันก็ไปไม่ได้; เว้นไว้
แต่ว่า เขาจะได้ประกอบกรรมที่ดีจริงเท่านั้น.

ผู้ที่ทำเลสให้สิ้นไปเท่านั้น ที่จะชื่อว่าเป็นพระอรหันต์, หรือเป็นผู้ที่
เป็นพราหมณ์ อย่างที่เรียกใน**ภาษาพิเศษ**. คำว่า พราหมณ์ นี้ เขาแปลว่า
“**หมตบาป**” หรือลอยบาปเสร็จแล้ว คือไม่มีบาปแล้ว. แต่พวกพราหมณ์เขาว่า
เขาเกิดมาจากพ่อแม่ที่เป็นพราหมณ์ เขาก็เป็นพราหมณ์. ที่นี้ พระพุทธเจ้าท่าน
ตรัสว่า หลักระอย่างนั้นใช้ไม่ได้ เขาต้องเป็นผู้หมตบาปแล้ว เขาจึงจะเป็นพราหมณ์;

สมุปปาท หรือ อิทัปปัจจยตา ฉลาดในเรื่องของกรรมและวิบาก ด้วยการเห็นตามกฎเกณฑ์ของ อิทัปปัจจยตา ว่า : เอ้า! เรามันยังรุ่งรังอยู่เหมือนกับรถที่มันประกอบอยู่ด้วยหมุด ด้วยน็อต ด้วยสกรูอะไรเป็นอันมาก มันยืทนันยืตนี้ ยึดไปหมด มันจึงแล่นไปในวัฏฏสงสารได้. ลองให้ **หมดสลักแห่งกรรม** นี้หลุดออกมาเท่านั้น มันก็จะหยุดวิ่งไปในวัฏฏสงสาร. นั่นคือเรื่องของความสิ้นกรรม หรือ **อิทัปปัจจยตาฝ่ายสิ้นสุดแห่งกรรม.**

ที่นี้ ก็มาถึงเรื่องที่เกี่ยวข้องกับคนต่อไปอีก :

อย่าลืมว่า ที่พูดมานี้ พุทธเรื่อง **กรรมฝ่ายศีลธรรม** ทั้งหมด ไม่ใช่ **พุทธเรื่องสิ้นกรรมโดยตรง,** มันยังเป็นกรรมฝ่ายศีลธรรมตามสมมติ ชาวโลกมีตัวกู ทำกรรม มีตัวกูได้รับผลกรรม; ไปตามกรรมดีไปตามกรรมชั่ว; แต่ยังไม่หมดเรื่องกรรมที่จะต้องพูดกันต่อไป.

ต่อไปนี้ ก็จะพูดถึง **แห่งมันเล่นตลก หรือหลอกลวงให้เข้าใจผิดได้เกี่ยวกับกรรม,** **เกี่ยวกับการทำกรรม และการรับผลของกรรม.** ข้อนี้ต้องเล่าเรื่องก่อน :

พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า ยังมีสมณพราหมณ์นักบวชบางคนบางรูป ในศาสนาอื่น เขาเจริญสมาธิถึงที่สุด บรรลुวิชาปุพเพนิวาสานุสสติญาณ, จุตูปปาตญาณ เห็นสัตว์ทั้งหลายเวียนว่ายตายเกิด; เขาเห็นเหมือนกัน แม้ไม่เห็นเท่าพระพุทธเจ้า. แล้วยังมีสมณพราหมณ์บางพวก ได้ทิพยจักขุ แล้วก็เห็นสัตว์ทั้งหลายเป็น ๔ ประเภท : ประเภทที่ ๑ **ทำบาปทำชั่ว ตายไปตกนรก,** ประเภทที่ ๒ **ทำบาปทำชั่ว ตายแล้วไปสวรรค์,** ประเภทที่ ๓ **ทำบุญทำดี ตายแล้วไปสวรรค์,** ประเภทที่ ๔ **ทำบุญทำดี แล้วตายไปตกนรก.**

นี่ฟังดูให้คิด เคี้ยวจะไม่เข้าใจ หรือจะไม่เชื่อ ที่สมณพราหมณ์ในศาสนาอื่นเขาเห็นอย่างนี้ เป็นเรื่องจริง ที่พระพุทธเจ้ารับรอง เคี้ยวจะแสดงด้วยคำตรัสต่อไป แต่ฟังดูให้คิดก่อน. ในหัวข้อของเรื่องมีว่า **ทำบาปไปนรก** นี่พวกหนึ่ง, **ทำบาปไปสวรรค์** นี่พวกหนึ่ง, **ทำบุญไปสวรรค์** นี่พวกหนึ่ง, **ทำบุญไปนรก** นี่อีกพวกหนึ่ง.

พระพุทธเจ้าท่านอธิบายความลับของมันในเรื่องนี้ ให้เห็นชัดว่า :-

พวกที่ ๑ คนทำบาปแล้วก็ไปนรก ตายไปนรกนี้ เพราะเขาได้เคยทำชั่ว ทำบาปไว้ตั้งแต่ก่อนนี้ และทั้งขณะเวลาจะตายเขามีมิจฉาทิฐิ; เขาทำบาปไว้ด้วย และเวลาจะตายเขามีมิจฉาทิฐิ คือความคิดที่เป็นบาป เขาคนบาปจึงตายไปนรก.

พวกที่ ๒ คนทำบาปตายไปสวรรค์ เพราะว่าเขาเคยทำดีไว้ก่อน และเมื่อเขาจะตายจะดับจิตนั้น เขามีสัมมาทิฐิเกิดขึ้น. ที่นั่นคนที่ตามปกติใคร ๆ ก็ถือว่าเขาเป็นคนทำบาปทำชั่วนี้ แต่พอตายไปสวรรค์; นั่นเพราะว่าเขาเคยทำดีไว้ก่อน แล้วเมื่อเขาจะดับจิตนั้น เขาเกิดสัมมาทิฐิ.

พวกที่ ๓ ทำดีทำบุญ แล้วก็ตายไปสวรรค์ นี่ก็เพราะว่าเขาก็เคยทำดีไว้ก่อน แล้วก็เมื่อจะตาย เขามีสัมมาทิฐิ; สำคัญตรงที่ว่ามีสัมมาทิฐิเมื่อตาย.

พวกที่ ๔ คนทำบุญทำดี ตายไปนรก หมายความว่า เขาเคยทำชั่วไว้ก่อน แล้วเมื่อตายจะดับจิตนั้นเขามีมิจฉาทิฐิ เขาดับจิตด้วยมิจฉาทิฐิ ทั้ง ๆ ที่ใคร ๆ ก็เห็นว่า เขาเป็นคนทำบุญเป็นคนดี แล้วก็ตายไปนรก. นี่เพราะว่าเอาระยะหนึ่งเป็นหลัก.

สมณพราหมณ์ทั้งหลาย เขามีทิพยจักขุญาณ เขาเห็นอย่างนี้. มันเกิด
เป็นว่าทำบาปนี้ ไปนรกก็มี ไปสวรรค์ก็มี; ทำบุญนี้ไปนรกก็มี ไปสวรรค์ก็มี;
มันแล้วแต่ว่าเขาเคยทำอะไรที่ตรงกันข้ามไว้บ้าง, แล้วเวลาเขาจะตายนั้น เขาตัดสินใจ
โดยมีสัมมาทิฐิหรือมิจฉาทิฐิ.

ที่นี้ ก็มาถึงถ้อยคำที่เรียกว่า โศกแย้งกันอย่างสนุกสนาน. สมณพราหมณ์
เหล่านั้นเมื่อเขาเห็นอย่างนั้นแล้วเขาก็พูด. พวกที่เขาเห็นคนทำบาป แล้วตายไปนรกนี้
สมณพราหมณ์นั้นก็พูดว่า เออ, กรรมชั่วมันก็มีนะ ผลชั่วมันก็มีนะ. พระพุทธเจ้า
ว่า ถูก เห็นด้วย. สมณพราหมณ์คนนั้นพูดว่า เราได้เห็นเขาทำชั่วแล้วไป
ตกนรกแท้ๆ. พระพุทธเจ้าก็รับว่า เออ, แก่เห็นจริง. ที่นี้เขาพูดว่า คำพูด
ที่ว่าทำชั่วแล้วตายไปตกนรกนี้ คำพูดนี้ถูก ถ้าพูดอย่างอื่นผิด. พระพุทธเจ้าบอกว่า
ไม่จริง; จะพูดว่าทำชั่วแล้วตายไปตกนรกเสมอนี้ก็ไม่ได้ เพราะทำชั่วแล้วมันมี
กรรมดีทำไว้ก่อน แล้วเวลาจะตายมันมีสัมมาทิฐิ มันทำชั่วไม่ตกนรก; ดังนั้น
จะมาเกณฑ์ให้พูดว่า ทำชั่วแล้ว ตายไปตกนรกไปทั้งหมด อย่างนี้ไม่ถูก.

สมณพราหมณ์ทั้งหลายนั้น เมื่อเขาเห็นอย่างใดแล้ว เขาก็จะพูดว่า
คำสอนของเราเท่านั้นถูก คำสอนของผู้อื่นผิด. อย่างนี้ไม่จริง ไม่ยอมรับ.

ในคนพวกที่ ๒ ที่ว่า เห็นคนชั่วตายไปสวรรค์, สมณพราหมณ์นั้น
เห็นด้วยทิพยจักขุว่า คนชั่วนั้นตายแล้วไปสวรรค์โง่! เขาเกิดพูดว่า โอ๊ย!
ถ้อยอย่างนั้นกรรมชั่วมันไม่มีผล กรรมชั่วมันไม่มี. พระพุทธเจ้าว่า พูดอย่างนี้ไม่ถูก
เพราะผลกรรมชั่วหรือกรรมชั่วมันมี. สมณพราหมณ์นั้นก็พูดว่า เราก็คงได้เห็นคน
ทำชั่วไปสวรรค์จริงๆ นี่. พระพุทธเจ้าก็ว่า เออ จริงซิ; คนทำชั่วไปสวรรค์มันก็มี
เพราะแต่ก่อนเขาเคยทำดีไว้ และเวลาเขาจะตัดสินใจเขามีสัมมาทิฐิ. สมณพราหมณ์

พวกนั้น จะพูดว่า : เราพูดว่าทุกคนที่ทำชั่วแล้วไปสวรรค์แน่. อย่างนี้ก็ให้ถือว่าผิด เพราะเขาพูดแต่ในกรณีที่เขาเห็นเท่านั้น ซึ่งถือว่าลัทธิของเขาถูก ลัทธิของคนอื่น ผิดหมด คนใช้ไม่ได้.

ในกรณีที่พวกที่เห็นคนดีไปสวรรค์อย่างนี้ เขาก็พูดว่า เออ, กรรมดีมันมี ผลกรรมดีมันมี. พระพุทธเจ้าก็ตรัสว่า เออ จริง. สมณพราหมณ์คนนั้นได้พูดว่า เราได้เห็นคนทำดีไปสวรรค์จริงๆ. พระพุทธเจ้าก็ยอมรับ เออ แก่เห็นจริง.

สมณพราหมณ์คนนั้น ก็ถือโอกาสพูดว่า เราจะพูดว่าทุกคนที่ทำดีแล้ว ไปสวรรค์. พระพุทธเจ้าว่า ไม่ถูก เพราะว่าคนทำดีแล้วไม่ไปสวรรค์ก็มี เพราะ เขาเคยทำกรรมชั่วไว้ แล้วเมื่อเวลาจะตัดสินเขาเป็นมิฉนาคทิฎฐิ.

ในกรณีที่ ๔ พวกที่เห็นคนดีตายไปตกนรก สมณพราหมณ์คนที่เห็นนั้น เกิดจะพูดว่า กรรมดีก็ไม่มีชื ผลกรรมดีก็ไม่มีชื เพราะว่าคนดีไปตกนรก. พระพุทธเจ้าว่า ไม่ถูก พูดอย่างนั้นไม่ถูก เพราะว่ากรรมดีมันมี ผลกรรมดีมันก็ต้องมี. สมณพราหมณ์ผู้นั้นพูดว่า เราได้เห็นจริงๆนี้ เห็นคนที่ตายนั้ไปนรก. พระพุทธเจ้า ก็ว่า จริงชื, ฉันก็ยอมรับว่า คนทำดีมันไปนรกก็มี. สมณพราหมณ์คนนั้นก็ว่า ถ้าอย่างนั้น เราก็ต้องพูดว่าทุกคนทำดีแล้วไปนรกชื. พระพุทธเจ้าว่า ใช้ไม่ได้; เพราะว่าทุกคนทำดีไปนรกก็มี ไปสวรรค์ก็มี แล้วแต่กรรมอะไรที่เขามีอยู่ก่อนเป็น ประจำ แล้วเวลาที่เขาจะตัดสินนั้นเขามีทิฎฐิอะไร.

นี่คือข้อที่เถียงกันอย่างนี้ ในระหว่างลัทธิของพระพุทธเจ้ากับลัทธิอื่น.

เรามาสรุปลความกันที่ว่า คนทำดีหรือทำชั่ว ตายไปจะไปนรกหรือ สวรรค์นั้น มันแล้วแต่เวลาที่ตัดสินนั้นเขามีทิฎฐิอะไร มีมิฉนาคทิฎฐิหรือสัมมาทิฎฐิ;

และว่าก่อนหน้านั้นหรือหลังนั้นก็ตาม เขาได้ทำกรรมอะไรไว้อีก ; ถ้าเขาได้ทำกรรมอย่างอื่นตรงกันข้ามไว้มาก่อนนี้ มันก็มาแก้ให้เป็นตรงกันข้ามก็ได้ เพราะกรรมขั้วมันยังไม่ให้ผล กรรมดีมันให้ผลก่อน คนทำชั่วก็ไปสวรรค์ที่ก่อน ; และโดยเฉพาะเมื่อเวลาเขาคับจิตนั้นเขามีสัมมาทิฐิ. นี่เป็นสิ่งที่ควรจะสนใจ.

สำหรับคนทั้งหลาย ที่ยังมีตัวตน ยึดมั่นตัวตน ยึดมั่นผลกระทบ ; ให้ระวังในขณะจะคับจิต คับจิตด้วยจิตอะไร สัมมาทิฐิหรือมิจฉาทิฐิ ; และว่ากรรมอะไรที่ได้ทำไว้เป็นประจានนั้นละ ดีหรือชั่ว ที่ทำไว้แต่ก่อนนั้น.

สรุปสั้นเข้ามาอีกหน่อยกว่า ให้ทำแต่กรรมดีเข้าไว้ และโดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อจะคับจิต ให้ประกอบอยู่ด้วยสัมมาทิฐิเท่านั้นเป็นพอ ; เรียกว่าเป็นผู้อาศัยสัมมาทิฐิเป็นที่พึ่ง และโดยเฉพาะเวลาที่เรียกว่าเข้าค่ายเข้าเข็ม.

อย่าลืม ! ขอบอกว่า เนื้อบายนี้นี้ สำหรับคนที่ยังมีตัวตน ยังถือตัวตน ยังอยู่ในโลกด้วยความคิดถือตัวตน ; ไม่ใช่สำหรับคนที่จะหลุดพ้นไปนิพพาน ; เพราะว่าเรากำลังพูดเรื่องกรรมชนิดศีลธรรมของบุคคลผู้มีตัวตน หรือมีสัสสตทิฐิขึ้นคืออยู่เป็นหลัก.

เมื่อพูดถึงว่า สัมมาทิฐิเป็นที่พึ่งได้อย่างไรแล้ว ก็จะพูดต่อไปถึงเรื่องสัมมาทิฐิอีกหน่อยหนึ่ง : ให้อยู่ด้วยสัมมาทิฐิตลอดเวลา แม้เดี๋ยวนี้และเวลาจะคับจิต ให้คับจิตด้วยสัมมาทิฐิ. และสัมมาทิฐิก็มีหลักเกณฑ์อย่างที่ว่าเมื่อตะกี้ ก็คือความเห็นถูกต้อง อายุในที่ควรอายุ กลัวในที่ควรกลัว เห็นโทษในสิ่งที่มีโทษ ; นี้ให้สัมมาทิฐิอย่างนี้ตลอดเวลา.

นั่นแหละที่ฟัง ที่ฟังของคนที่ยังอยู่ในโลกนี้ ยังมีตัวตน ยังมีความยึดมั่น ถือมั่นเป็นทัวเป็นตน. ขอให้มีชีวิตอยู่ด้วยสัมมาทิฐิเถิด อย่าประมาทในข้อนี้ อย่าประมาทในข้อที่เรียกว่าสัมมาทิฐิ มิจฉาทิฐิ.

เมื่อมีสัมมาทิฐิแล้ว ก็ลองคิดดูเถิดว่า มันไม่มีทางจะผิดได้; มันไม่มีทางจะทำผิด มันมีแต่ให้ทำถูกเข้าไว้เรื่อย นี่จะเป็นต้นทุนหรือเป็นเดิมพันอยู่. ที่นั่นพอจะดับจิต ดับจิตด้วยสัมมาทิฐิอีกที มันก็รอดตัว มันก็ไปสู่คติเท่านั้น.

ผู้ที่อยู่ด้วยสัมมาทิฐิอย่างนี้ มันมีแต่การกระทำถูก; เพราะฉะนั้น พระพุทธเจ้าท่านจึงตรัสว่า เขาจะมีความอ่อนใจ, อ่อนใจคือแน่ใจ แล้วเบาใจ สบายใจ. อ่อนใจได้ทั้ง ๔ ประการ หมายความว่า เขาอย่าไปคิดนึกอะไรให้มาก เรื่องโลกนี้ เรื่องโลกหน้า เรื่องอะไรก็ตามใจ อย่าไปสนใจให้ยุ่งหัว. สนใจแต่เรื่องที่มีสัมมาทิฐิอยู่ตลอดเวลาจนกระทั่งดับจิต.

ถ้าเขาทำได้อย่างนี้ เขาจะมีความอ่อนใจ ๔ ประการ : คือว่า ข้อที่ ๑ **ถ้าโลกหน้ามันมีจริง** หรือผลกรรมที่ทำไว้มันมีจริง เขาก็สบาย เพราะว่าเขาทำอยู่ แต่เรื่องสัมมาทิฐิ; ถ้าโลกหน้ามันมีจริง ผลกรรมที่ทำไว้มันมีจริง เขาก็สบาย เต็มที่ ปลอตกภัยเต็มที่ แน่ใจเต็มที่ คือมีแต่ผลดี.

ข้อที่ ๒ **ถ้าโลกหน้าไม่มี** ผลกรรมไม่มี, ถ้าสมมติว่า โลกหน้ามัน ก็ไม่มี กรรมก็ไม่ให้ผล อย่างนี้ เขาก็ยังไม่ขาดทุน เขาก็ได้กำไร; เพราะว่า ตลอดเวลาที่เขามีชีวิตอยู่นี้ไม่มีทุกข์ ได้ความสุขเต็มที่, เพราะว่าเขาอยู่ด้วย สัมมาทิฐิตั้งแต่บัดนั้นจนกระทั่งดับจิต. เขามาได้ผลดีเต็มที่อยู่. ที่นั่นถ้าเมื่อ โลกหน้าไม่มีและกรรมอะไร ๆ ไม่ให้ผล เขาก็ไม่ขาดทุนอะไร เขาก็แน่ใจอ่อนใจได้ว่า เขาก็ยังได้เต็มอยู่นั่นแหละ.

ข้อที่ ๓ ถ้าเมื่อการกระทำเป็นอันกระทำ คือการกระทำบาปชื่อว่า ทำบาป กระทำบุญชื่อว่าทำบุญอย่างนี้; เราอยู่ด้วยสัมมาทิฐิอย่างนี้ตลอดเวลา; อย่างนี้เราไม่ได้ทำร้ายใคร แล้วใครจะมาทำร้ายเราในเวลานี้; หรือว่าเราตายไป เราก็จะไม่บาปกรรมอันไหนที่ว่า จะทำให้เราเป็นทุกข์ แล้วไม่มีความทุกข์ไหนจะมากดดันเรา. ผู้มีสัมมาทิฐิไม่ทำบาป.

ข้อที่ ๔ ถ้าสมมติว่าการกระทำ ไม่เป็นอันกระทำ เราก็ไม่ได้ขาดทุนอะไร เราได้ความปลอดภัย ทั้งชั้นทั้งล่อง. หมายความว่า กรรมนั้นจะเป็นอันกระทำหรือไม่เป็นอันกระทำก็ตามใจ; แต่เมื่อเราอยู่ด้วยสัมมาทิฐิตลอดเวลาแล้ว เราไม่ปลอดภัย ทั้งชั้นทั้งล่อง; กล่าวคือ โลกหน้าจะมีหรือโลกหน้าจะไม่มี เราก็ยังได้เต็ม กรรมนั้นจะเป็นอันกระทำหรือไม่เป็นอันกระทำ เรานี้ก็ยังได้เต็ม.

ฉะนั้น พระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญอานิสงส์ของการมีความเข้าใจถูกต้อง หรือสัมมาทิฐิ หรือเรียกเต็มยศเต็มที ก็เรียกว่า ยถาทุตสัมมปัปฺปญฺญา. คือปัญญา ที่เห็นชอบอยู่ตามที่จริง เรียกว่า ยถาทุตสัมมปัปฺปญฺญา; เราเรียกสั้น ๆ ว่า สัมมาทิฐิ. นี่ทรงสอนให้กาลามชนทั้งหลายอยู่ด้วยสัมมาทิฐิ อย่าไปเชื่อตาม ๑๐ อย่าง ที่เขาเชื่อ ๆ กัน ก็เป็นอันว่าเราปลอดภัยทั้งชั้นทั้งล่อง. ทั้งชั้นทั้งล่อง หมายความว่า ถ้าโลกนี้มี หรือถ้าโลกหน้ามีหรือไม่มี เราก็ได้เต็มอยู่นั้นแหละ; ถ้ากรรมเป็นอันกระทำหรือกรรมไม่เป็นอันกระทำ เราก็ยังได้เต็มอยู่นั้นแหละ; เราได้เต็มตามที่ควรจะได้ ไม่มีขาดไปเลย ได้ตามที่ธรรมชาติมันมีให้เท่าไรเราได้หมด.

นี่ ความสนใจเกี่ยวกับบุคคลผู้อยู่ในโลกนี้ ของบุคคลผู้อยู่ในโลกนี้ เกี่ยวกับการกระทำกรรมนั้น; ให้ยัดมันในยถาทุตสัมมปัปฺปญฺญา หรือสัมมาทิฐิ อะไรเป็นอะไร ๆ อย่างถูกต้อง; โดยเฉพาะอย่างยิ่งก็คือกฎเกณฑ์ของ อิทัปปัจจยตา ว่าเมื่อสิ่งนี้เป็นปัจจัย สิ่งนี้ต้องเกิดขึ้น, เมื่อสิ่งนั้นเป็นปัจจัย สิ่งนั้นต้องเกิดขึ้น

มันจะตรงตามปัจจัยเสมอไป. เมื่อเห็นอย่างนี้เรียกว่า มีสัมมาทิฐิชนิดที่สูงสุด. ผู้ที่ยังจะเป็นไปตามกรรม หรือว่ายังสมัครจะเป็นไปตามกรรม ยังไม่สามารถจะทำความสิ้นกรรม ให้ดีต่อสัมมาทิฐิเป็นที่พึง. สมมาทิฐิสมาทานา สพฺพํ ทุกฺขํ อุปฺปจฺกํ - ล่วงพ้นทุกข์ทั้งปวงได้เพราะสมาทานสัมมาทิฐิ. พระพุทธเจ้าท่านตรัสอย่างนี้.

บัดนี้ เวลาเมื่อจะพูดได้อีกนิดหน่อย ว่าจะรักษาความปลอดภัยนี้ไว้ได้อย่างไร? ข้อนี้มีหลักสั้น ๆ จำง่าย ๆ เลยว่า : เมื่อรักษาคือรักษากรม. มีพระพุทธภาษิตตรัสว่า : เมื่อบุคคลไม่รักษาคิต กายกรรม วาจกรรม มโนกรรม ก็เป็นอันว่าไม่ได้รักษา; เมื่อไม่รักษาคิตคือไม่รักษากรม ไม่รักษาคิตให้สะอาด ก็คือไม่รักษากรมให้สะอาด.

เมื่อไม่รักษาคิต ก็เป็นอันว่าไม่ได้รักษากรม, เมื่อไม่ได้รักษากรม มันก็เป็นกรรมที่เป่ยกชุ่มด้วยกิเลส มันจะเป็นกรรมที่เป่ยกชุ่มด้วยกิเลส, เมื่อกรรม มันเป่ยกชุ่มด้วยกิเลสมันก็เน่า; ท่านใช้คำว่ามันเน่า มันเป็นกรรมที่เน่า. เมื่อกรรมมันเน่า การตายก็ไม่ดี ทำกาละก็ไม่งาม.

ที่นี่ จะเปรียบเทียบกับอุปมา: พระพุทธเจ้าท่านตรัสอะไรก็ตาม ถ้ามีโอกาส หรือมันควรอุปมา ท่านก็อุปมาเปรียบเทียบ. เรื่องไม่รักษา, การไม่รักษา เมื่อตะกี้ คือไม่รักษาคิต. จะเปรียบอุปมาเรื่องบ้านเรือน: เมื่อไม่รักษา หลังคาให้ดี ไม้เอกไก่อ้อันบนสุด มันก็เป่ยกน้ำฝน, เมื่อไม่รักษาหลังคาให้ดี ฝนตกมันก็รั่ว, เมื่อรั่วแล้วมันก็เป่ยกไม้อันแรก คือไม้เอกไก่อ้นั้น : ไม้เอกไก่อ่เป่ยกแล้ว มันก็เป่ยกกลอน แล้วมันก็เป่ยกฝาเรือน, แล้วก็เป่ยกพื้นเรือน. ฉะนั้น จึงว่าเมื่อไม่รักษาหลังคา มันก็เหมือนกับว่าไม่รักษาอกไก่อ่; เมื่อไม่รักษา

อกไก่ ก็เหมือนกับไม่รักษากลอน ; เมื่อไม่รักษากลอนก็เหมือนกับไม่รักษา
พื้นเรือน. พื้นเรือนก็ไม่นับเป็นอันรักษา ไม่เหล่านั่นมันก็เปียก เมื่อเปียกมันก็ผุ
เมื่อผุมันก็ไม่มีความเรือนที่จะอาศัยได้. เมื่อหลังคาไม่ถูกรักษา ไม่ต่าง ๆ มันก็ไม่
ถูกรักษา พื้นเรือนมันก็ไม่ถูกรักษา เมื่อไม่รักษามันก็ผุ เมื่อผุมันก็อาศัยไม่ได้.

นี่เมื่อไม่รักษาจิต มันก็ไม่นับเป็นอันรักษากรม, เมื่อกรรมไม่ได้รับการ
รักษา กรรมมันก็เปียกชุ่มด้วยกิเลส, เมื่อกรรมมันเปียกชุ่มด้วยกิเลส มันก็เป็น
ของเน่า, เมื่อกรรมเน่าของเน่า การตายก็ไม่ดี การทำกาละก็ไม่ดี.

นี่พูดถึงหลักที่ว่า ทำดีจะไปดี ทำชั่วจะไปชั่ว ถ้าต้องการให้ดี มันต้อง
มีการรักษา รักษากรรม คือรักษาจิต, รักษาจิต คือรักษากรม.

เพราะฉะนั้น ให้ฟังไปที่จิต; รักษาจิตให้ดี กรรมก็จะเป็นอันรักษาคือ.
รักษาจิตให้ดี คืออย่างไร? ก็คือทำให้ประกอบอยู่ด้วยสัมมาทิฐิ. ถ้ามี
สัมมาทิฐิอยู่แล้ว จิตก็เป็นอันว่าถูกมุงไว้ดี ป้องกันไว้ดี มุงไว้ดี เหมือนหลังคาเรือน
ที่ป้องกันไว้ดี. เอาสัมมาทิฐิมาเป็นเหมือนกับหลังคามุงจิตเสีย : คຸມครองจิต
ให้เป็นจิตที่ดี.

เมื่อจิตถูกรักษาแล้ว กายกรรม วาจากรรม มโนกรรม ก็เป็นอันว่า
ถูกรักษา; เมื่อกายกรรม วาจากรรม มโนกรรม ถูกรักษา มันก็ไม่เปียกชุ่มด้วย
กิเลส; เมื่อไม่เปียกชุ่มด้วยกิเลส มันก็ไม่เน่า; เมื่อมันไม่เน่า มันก็ดี; แม้การตายก็ดี
การทำกาละก็งาม.

พระพุทธเจ้าท่านตรัสไว้อย่างนี้. ให้ถือเอาสัมมาทิฐิเป็นเครื่องมือรักษาคือ,
เมื่อจิตถูกรักษาแล้ว กรรมก็เป็นอันว่าถูกรักษา; เมื่อกรรมถูกรักษาแล้ว มันก็
ไม่เปียกไม่เน่า แล้วมันก็ดี.

เรื่องเกี่ยวกับการกรรมเรื่องสุดท้าย ก็อยากจะพูดถึงสิ่งที่เรียกว่าเทวทูต. เรื่องเทวทูตนั้นเขามักจะเห็นเป็นเรื่องไม่มีความหมายไม่มีน้ำหนัก ไม่มีความน่ากลัวอะไร. ที่จริงเทวทูตนั้นแหละ คือสิ่งสำคัญที่จะทำให้ไม่ประมาท และมีสัมมาทิฐิอยู่ได้, รักษาจิต รักษากรรมไว้ได้. พระพุทธเจ้าท่านก็ตรัสว่าอย่างนั้นแหละ ว่าเทวทูตนั้นมันจะทำให้ไม่ประมาท และรักษาจิต รักษากรรม และรักษาอะไร ตามที่เข้ามาแล้วนี้ได้ คือ อหิงสาจะดำเนินไปแต่ในทางดี.

ให้เริ่มต้นด้วยการเห็นเทวทูต การเห็นเทวทูต จะทำให้ไม่ประมาท, ไม่ประมาทจะทำให้รักษาจิต, รักษาจิตจะทำให้เป็นการรักษากรรม, รักษากรรม จะทำให้เกิดการไม่เผลอไม่ผิด แล้วก็ไปสู่อุทิศในที่สุด.

เรื่องเทวทูตนี้ ไม่ควรจะถือว่า มีไว้สำหรับคนทำบาปอย่างเดียว แม้คนทำบุญ ทำดี ก็ต้องมีการนึกถึงหรือเห็นเทวทูต.

เทวทูตในที่บางแห่งแจกเป็น ๔ ในสูตรนี้เห็นมีแต่เพียง ๓ คือว่า คนแก่ คนเจ็บ แล้วคนตาย, ความแก่ ความเจ็บ ความตาย. เห็นผิวๆ ก็คือเห็น คนแก่ คนเจ็บ คนตาย; **เห็นลึกซึ้ง คือเห็นความแก่ ความเจ็บ ความตาย** เต็กๆ เขาก็เห็น เห็นคนแก่ คนเจ็บ คนตาย แต่มันไม่เห็นความแก่ ความเจ็บ ความตาย; ต้องใช้สติปัญญาสัมมาทิฐิ จึงจะเห็นลึกเข้าไปถึงความแก่ ความเจ็บ ความตาย ซึ่งเป็นตัวเทวทูต.

เรื่องนี้ทำเป็นอุปมาอุปไมยฐานว่า คนตายไปแล้ว ยมบาลให้จับตัวเอาไป สอบถาม, คนนั้นถูกสอบถาม; ยมบาลถามว่า รู้จักเทวทูตไหม? คนโง่งนั้น ก็ต้องพูดว่า ไม่รู้จักแน่. ที่นี้ยมบาลก็ลดลงมาว่า เคยเห็นคนแก่หง่อมบ้างไหม?

มันก็บอกว่าเคยเห็น; เคยเห็นแล้วก็ทำไม ไม่เห็นเทวทูต ? เพราะมันไม่เคยนึกอะไร มันเห็นคนแก่เสียเปล่า ๆ.

เหมือนกับเดี๋ยวนี้ ใครๆ ก็เห็นคนแก่ เห็น ๆ อยู่ บางทีมันจะขะเขวข่ง เกลียดชังตัวเข้าไป; แต่มันก็ไม่เห็นความแก่ ในส่วนที่แท้จริง. เคยเห็นคนแก่ไหม ? เคยเห็นแล้วทำไมไม่เห็นเทวทูตเล่า ? มันเป็นเสียอย่างนี้. แล้วถ้าอย่างนั้น แก่เคยคิดว่าแกจะต้องแก่เหมือนคนนั้นไหม ? บอกว่าไม่เคยคิดเลย. นี่มันเป็นเสียอย่างนี้ว่า ไม่รู้จักเทวทูต. เมื่อถามว่า เคยเห็นคนแก่ไหม ? เคยเห็น, แต่ไม่เห็นเทวทูต; แล้วแกคิดว่า จะเป็นเหมือนคนแก่นั้นไหม ? บอกว่าไม่เคยคิดเลย. นี่คือ คนที่ไม่เห็น อิทัปปัจจยตา ในฐานะที่เป็นเทวทูต.

ถ้าเห็นเทวทูตคนนั้นก็เห็น อิทัปปัจจยตา เห็น อิทัปปัจจยตา นั่นคือ เห็นเทวทูต คือเห็นความแก่ ความแก่นั่นมันเป็น อิทัปปัจจยตา ส่วนหนึ่ง. ที่นี้เขาไม่เห็น อิทัปปัจจยตา; **ทั้งที่เขาเห็นคนแก่ แต่เขาก็ไม่เห็นความแก่.** เขาเห็นคนแก่แล้ว เขาก็ไม่คิดว่าเขาจะต้องแก่เหมือนอย่างนั้น มันไปคิดอย่างอื่นเสียหมด. นี่เรียกว่าไม่เห็นเทวทูตตัวแรก คือความแก่.

กรณีคนเจ็บก็เหมือนกันอีก : เห็นคนเจ็บไหม ? เคยเห็น. แล้วก็ไม่ได้เห็นเทวทูต. คิดว่าตัวจะต้องเจ็บไหม ? ก็ไม่เคยคิด. เห็นคนตายไหม ? ก็เคยเห็น, แล้วก็ไม่ได้เห็นเทวทูต. คิดว่าตัวจะต้องตายไหม ? ก็ไม่เคยคิดเรื่องนี้ ไม่ได้สนใจนึกถึงเรื่องนี้.

ก็เป็นอันว่า คนเราในโลกนี้ ทั้งที่สิ่งที่มันมาสอน มันก็มาสอน มาตำทาล อยู่ทุกวัน, มันก็ไม่เห็น หรือไม่รับเอา หรือไม่ไต่ถาม.

กฎของธรรมชาติหรือว่าอะไรก็ตาม มนมาสอน มันมาแสดงการสอนไว้ อยู่ทุกวัน ทุกเวลา ทุกหนทุกแห่ง. ความแก่ ความเจ็บ ความตาย เป็นสัญลักษณ์ของ อิทัปปัจจยา มาสอน มันก็ไม่เห็น.

ที่นี้ มันจะหนักไปอีกถึงกับว่า ตัวเองก็แก่อยู่ มันก็ยังไม่เห็น; นี่คนแก่ หัวหงอกก็ยังไม่เห็นความแก่ของตัวเอง ไม่เห็นความเจ็บ ไม่เห็นความตาย ที่กำลังจะมาถึงตัวเอง. **นี่เรียกว่าคนไม่มีสัมมาทิฐิ และเต็มไปด้วยความประมาทอย่างยิ่ง;** ไม่กลัวในสิ่งที่ควรกลัว ไม่ละอายในสิ่งที่ควรละอาย ไม่เห็นว่ามิโทษในสิ่งที่มิโทษ. นี่มันไม่เห็นไปหมด.

ดังนั้น เขาสมมติเรียกว่า ไม่เห็นเทวทูต คือทูตที่พระเจ้าส่งมาแสดง, มาบอก แล้วมันไม่รับฟัง มันไม่ยอมเห็น; ฉะนั้น มันจึงต้องเป็นไปตามกรรม คือเป็นมิจจาทิฐิ แล้วก็ทำแต่กรรมชั่ว; แล้วพอจะดับจิต มันก็ดับจิตไปด้วยมิจจาทิฐิพอดี ก็เรียกว่าไปพบพระยม แล้วต้องจับใส่หม้อทองแดง ต้องตอกมือตอกเท้า เอาเผ้งตาก เอาหัวลง เอาमितเฉือน เอาอะไรๆ ล้วนแต่เป็นเรื่องเจ็บปวดอย่างยิ่ง.

ผลสุดท้าย สุตระมันจบลงไปในลักษณะที่ว่า ผลก็กลับได้แก่ยมบาล เมื่อยมบาลทำหน้าที่อย่างนั้นหนักเข้าๆ ก็เลยเบื่อหน่าย ไม่อยากจะเวียนว่ายตายเกิด ไม่อยากจะทำกรรมชั่ว ไม่อยากอะไรหมด. ยมบาลกลับเห็น กลับรู้เห็นเทวทูตที่เอาตัวรอดไปได้.

นี่เราควรจะนึกถึงข้อที่ว่า **อยู่ด้วยมิจจาทิฐิ หรือ อยู่ด้วยสัมมาทิฐิ.** ถ้าอยู่ด้วยสัมมาทิฐิ ก็เห็นสัญลักษณ์หรือว่าเห็นนิมิตเห็นเครื่องหมายอะไรต่างๆ

ของธรรม ของพระธรรม มันก็เลยมีการกระทำกรรมที่ไม่มีโทษ เป็นไปตาม
กรรมที่ดี จะมีความสุขทั้งโลกนี้ทั้งโลกหน้า ทั้งโลกอื่น.

ที่พูดมาทั้งหมดนี้ ทุกเรื่องล้วนแต่เป็นเรื่องกรรมในชั้นศีลธรรม.
พูดสำหรับคนที่ยังมีตัวตน ยังยึดถือตัวตนและของตนอยู่. ให้รู้จักยึดถือไปแต่ใน
ทางดี ให้ทำให้ดี ให้ได้รับผลดี; **ยังไม่ได้พูดถึงเรื่องเหนือกรรม สันกรรม**
หมดกรรมเลย เวลาหมดแล้ว มันมานานเกินไปแล้ว ก็ต้องยุติไว้แต่เพียงนี้ก่อน
คือพูดแต่เรื่องกรรมในแง่ของศีลธรรม เพียงอย่างเดียวก็ต้องยุติ เพราะว่ามันหมด
ทั้งเวลา หมดทั้งแรงที่จะพูด.

ขอให้พระสงฆ์สาวกหมั่นปฏิบัติต่อไป.